

İbn Âbidîn'in Eserlerinde Siyâset-i Şer'iyeye Örnekleri

Abdullah Sıtkı İLHAN | 0000-0002-7523-7008 | abduallahsitkiilhan@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi | Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı | Çorum, Türkiye

ROR : 01x8m3269

Öz

Bu makale, 18. yüzyılın ikinci yarısında doğan ve Hanefî mezhebinin son dönem meşhur fakihlerinden biri olarak kabul edilen İbn Âbidîn'in (ö. 1252/1836) siyâset-i şer'iyeye konusundaki çeşitli eserlerinde yer verdiği bazı örnekleri aktarmayı amaçlamaktadır. İbn Âbidîn, Hanefî mezhebine yaptığı katkılarla bu mezhebin en önemli hukukçularından biri olarak kabul edilmektedir. Şam'da vefat eden İbn Âbidîn, özellikle furû'-i fikhî alanındaki çalışmalarıyla dikkat çeken bir âlimdir. Siyâset-i şer'iyeye, İslam devletinin hukuki ve yönetsel alanlarda halkın maslahatını gözeterek karar almayı amaçlayan bir yöntemdir. Bu yöntem, naslara (Kur'an, Sünnet gibi İslami kaynaklara) dayalı olarak şekillenebilir; ancak nasların bulunmadığı durumlarda, ichtihad yoluyla da hüküm verilmesine olanak tanır. Siyâset-i şer'iyenin kapsamı, devlet yönetiminde hukuk ve siyaset ilişkisini düzenlerken, toplumun genel faydası ve kamu düzeni gibi unsurları da dikkate alır. Bu çalışmada, İbn Âbidîn'in siyâset-i şer'iyeye kavramına yaklaşımı, eserlerinden seçilen örnekler üzerinden incelenmektedir. Çalışmanın ilk aşamasında, dört mezhebe mensup bazı fakihlerin siyâset-i şer'iyeye tanımlarına yer verilmiştir. Siyâset-i şer'iyenin nasıl anlaşıldığı ve nasıl uygulandığı, mezheplerin bu kavrama olan yaklaşımlarında belirgin farklılıklar göstermektedir. Hanefî mezhebi bağlamında ise İbn Âbidîn, bu kavramı çeşitli yönleriyle ele almış ve üç farklı tanım aktarmıştır. Bu tanımlar, onun siyâset-i şer'iyeyi nasıl yorumladığını ve uygulamalarını nasıl şekillendirdiğini ortaya koyar. İbn Âbidîn'in aktarmış olduğu tanımlar diğer bazı fakihlerin yaklaşımları ile karşılaştırılarak kısa bir şekilde analiz edilmiştir. İbn Âbidîn, siyâset-i şer'iyeyi re'y, örf, istihsan ve maslahat gibi fikhî kavramları ile ilişkilendirerek ele almıştır. Bu kavramlar, şeriatın temel amacı olan adaletin sağlanması ve kamu yararının korunması için fikhî kararlar alınırken dikkate alınır. Özellikle maslahat kavramı, İslam hukukunda halkın yararını gözetme prensibini ifade eder ve siyâset-i şer'iyenin ana unsurlarından biri olarak öne çıkar. İbn Âbidîn de bu kavramı, halkın ihtiyaçlarını ve toplumun genel çıkarlarını gözetilen bir yöntem olarak kullanmıştır. İbn Âbidîn'in siyâset-i şer'iyeyi tanımlama ve uygulama biçimi, klasik dönem fakihlerinin siyâset-i şer'iyenin kapsamı hakkındaki görüş ayrılıklarıyla da karşılaştırılmıştır. Klasik dönemdeki bazı fakihler, siyâset-i şer'iyenin kapsamını daha dar tutarak onu sadece ceza hukuku (ukûbât) alanına indirgemişlerdir. Bu yaklaşıma göre, siyâset-i şer'iyeye sadece cezai müeyyidelerin düzenlenmesi ve uygulanması ile sınırlıdır. Diğer bir grup fakih ise siyâset-i şer'iyenin daha geniş bir perspektifte değerlendirilmesi gerektiğini savunarak, onun hayatın her alanına tatbik edilebileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu geniş yaklaşım, sosyal, ekonomik, askerî ve siyasi konular da dahil olmak üzere siyâset-i şer'iyenin toplumun her alanında uygulanabileceğini öngörür. İbn Âbidîn ise bu ikinci

yaklaşımı benimseyerek, siyâset-i şer'iyeyi sadece cezai hükümlerde değil, hayatın içinde yer alan tüm alanlarda uygulanabilir bir yöntem olarak ele almıştır. Bu bakış açısına göre, siyâset-i şer'iyeye sadece suç ve ceza ile sınırlı kalmayıp, toplumun genel idaresi, kamu düzeni, ekonomik faaliyetler, askerî konular ve diğer sosyal meselelerde de devreye giren hukuki ve siyasi bir araçtır. İbn Âbidîn'in, siyâset-i şer'iyeye dayalı olarak verdiği hükümler, onun bu geniş kapsamlı yaklaşımını yansıtır. Sonuç olarak bu makale, İbn Âbidîn'in siyâset-i şer'iyeye ilişkin eserlerinde yer verdiği bazı örnekleri sunmaktadır. İbn Âbidîn, siyâset-i şer'iyeyi şeriatın genel amaçlarına uygun olarak halkın maslahatını gözetilen bir yöntem olarak kullanmış ve bu yöntemi hayatın her alanında uygulamıştır. İbn Âbidîn'in görüşleri, hukuki ve siyasi kararların şeriatın adalet ve düzen sağlama amacına uygun olarak verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler

İslam Hukuku, Fıkıh, İbn Âbidîn, Siyaset, Siyâset-i Şer'iyeye.

Atıf Bilgisi

İlhan, Abdullah Sıtkı. "İbn Âbidîn'in Eserlerinde Siyâset-i Şer'iyeye Örnekleri". Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi 10/2 (Aralık 2024), 763-793. <https://doi.org/10.32955/neu.istem.2024.10.2.15>

Geliş Tarihi	24.09.2024
Kabul Tarihi	15.12.2024
Yayın Tarihi	31.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu araştırma için Etik Kurul İzni gerekmemektedir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Makale Bilgisi	Bu çalışma Prof. Dr. Jamila Abdulkâdir er-Rifâî danışmanlığında Nisan 2016 tarihinde tamamladığımız "السياسة الشرعية عند ابن عابدين" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Yüksek Lisans, Ürdün Üniversitesi, Amman, Ürdün, 2016).
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Examples of Politics of Sharī'ah in Ibn 'Ābidīn's Works

Abdullah Sıtkı İLHAN | 0000-0002-7523-7008 | abduallahsitkiilhan@gmail.com

Assist. Prof. | Hitit University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law | Çorum, Türkiye

ROR : 01x8m3269

Abstract

This article aims to examine the views of Ibn 'Ābidīn (d. 1252/1836), who was born in the second half of the 18th century and is regarded as one of the renowned jurists (faqīh) of the late period of the Ḥanafī school, on the concept of siyāsa shar'īyya. Ibn 'Ābidīn is considered one of the most important legal scholars of the Ḥanafī school due to his contributions to it. He passed away in Damascus and is particularly noted for his works in the area of furū' al-fiqh (Islamic jurisprudence in matters of detailed legal rulings), while his views on siyāsa shar'īyya are also addressed in this study. Siyāsa shar'īyya is a method aimed at ensuring the public welfare (maşlaḥa) through legal and administrative decisions within an Islamic state. This method can be shaped based on religious texts (such as the Qur'an and Sunnah); however, in the absence of specific texts, it allows for rulings to be made through ijtihād (independent reasoning). The scope of siyāsa shar'īyya regulates the relationship between law and politics in governance while also taking into consideration public welfare and order. In this study, Ibn 'Ābidīn's approach to this concept is examined in the context of his relationship with Ḥanafī jurisprudential thought. The first stage of the study includes the definitions of siyāsa shar'īyya by jurists from the four schools of law. The understanding and application of siyāsa shar'īyya show significant differences in the approaches of different schools. In the context of the Ḥanafī school, Ibn 'Ābidīn addressed this concept from various angles and developed three different definitions. These definitions reveal how he interpreted and shaped the application of siyāsa shar'īyya. His definitions are analyzed by comparing them with the approaches of jurists from other schools. Ibn 'Ābidīn examined siyāsa shar'īyya in connection with jurisprudential concepts such as ra'y (personal opinion), 'urf (custom), istiḥsān (juridical preference), and maşlaḥa (public interest). These concepts are considered when making jurisprudential decisions aimed at achieving the fundamental goal of the Sharia, which is justice and the protection of public interest. Especially the concept of maşlaḥa, which expresses the principle of considering the welfare of the people in Islamic law, stands out as one of the main elements of siyāsa shar'īyya. Ibn 'Ābidīn also used this concept as a method that takes into account the needs of the people and the general interests of society. Ibn 'Ābidīn's way of defining and applying siyāsa shar'īyya is also compared with the disagreements among classical jurists regarding the scope of siyāsa shar'īyya. Some jurists of the classical period limited the scope of siyāsa shar'īyya to the field of criminal law ('uqūbāt). According to this approach, siyāsa shar'īyya is confined to the regulation and application of punitive measures. Another group of jurists, however, argued that siyāsa shar'īyya should be evaluated from a broader perspective and could be applied in all areas of life. This broader approach envisages the application of siyāsa shar'īyya in every aspect of society, including

social, economic, military, and political matters. Ibn 'Ābidīn adopted this second approach, viewing *siyāsa shar'īyya* as a method that could be applied not only in criminal rulings but also in all aspects of life. From this perspective, *siyāsa shar'īyya* is not limited to crime and punishment but is a legal and political tool that intervenes in the general administration of society, public order, economic activities, military affairs, and other social issues. The rulings given by Ibn 'Ābidīn based on *siyāsa shar'īyya* reflect this comprehensive approach. In conclusion, this article provides an analysis of Ibn 'Ābidīn's views on *siyāsa shar'īyya*. He used *siyāsa shar'īyya* as a method that considers public welfare in accordance with the general objectives of Sharia and applied this method in all areas of life. His broad understanding of *siyāsa shar'īyya* offers an important perspective on how the governance and legal system of an Islamic state should be shaped. Ibn 'Ābidīn's views emphasize that legal and political decisions should be made in accordance with the Sharia's aim of ensuring justice and order. This understanding demonstrates the dynamic nature of Islamic law and its capacity to adapt to social changes.

Keywords

Islamic Law, Fiqh, Ibn 'Ābidīn, Politics, Shar'ia Politics.

Citation

İlhan, Abdullah Sıtkı. "Examples of Politics of Sharī'ah in Ibn 'Ābidīn's Works". *The Journal of Near East University Islamic Research Center* 10/2 (December 2024), 763-793. <https://doi.org/10.32955/neu.istem.2024.10.2.15>

Date of Submission	24.09.2024
Date of Acceptance	15.12.2024
Date of Publication	31.12.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	Ethics Committee Permission is not required for this research. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Article Information	This article is extracted from my master thesis dissertation entitled "Islamic Legitimacy According to Ibn 'Ābidīn", supervised by Prof. Dr. Jamileh er-Refai (Master's Thesis Dissertation, Jordan University, Amman, Jordan, 2016).
Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author acknowledges that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Peygamber efendimiz Allah Teâlâ tarafından kendisine verilen nübüvvet görevi gereği İslam dinini insanlara tebliğ etmiştir. İslam dininin öne çıkan temel amacı insanları dünya ve ahirette, maddi ve manevi mutluluğa ulaştırmaktır. İslam devleti ise bu amacın gerçekleştirilmesi için kurulan sistemler bütününe ifade etmektedir. Çeşitli kurallar, kanunlar, cezalar, Müslümanların diğer insanlarla olan ilişkisini düzenleyen kaideler ve benzeri alanlardaki uygulamalar, bu amaca matuf ortaya çıkan ve bütünü oluşturan çeşitli parçalardır. Hz. Muhammed'in vefatından sonra da ilgili amaç ve bu amacı hedefleyen ve teminini sağlayan devlet, halifelerin önderliğinde varlığını sürdürmüştür.

Her ne kadar İslam'ın ilk yıllarında günümüzdeki gibi isimlendirilmese de varlığı bilinen ve uygulamaları Hz. Peygamber zamanına kadar uzanan siyâset-i şer'iyeye, İslam devletinin hukuki alanlarda zorunlu olarak kullandığı bir yöntemdir. Siyâset-i şer'iyeye, İslam dininin genel amaçları doğrultusunda her zaman ve mekânda halkın maslahatını hedeflemektedir.

Siyâset-i şer'iyeye uygulamaları, nas bulunan konularla sınırlı kalmadığı gibi, nas olmayan alanlarda da halkın maslahatını gözeterek uygulanabilir. Bununla birlikte, siyâset-i şer'iyenin bir ictihad yöntemi olarak tanımlanması, dikkatle ele alınması gereken bir husustur. Zira siyâset-i şer'iyenin adil siyasetle olan ilişkisi ve bu bağlamda örfi hukuk ile somut şekil kazanmış kanunnamelerin içerdiği hükümler, derinlemesine incelenmeyi gerektirir. Kanunnamelerde yer alan bazı hükümlerin, şeriata aykırı görünebilecek nitelikte olması, meselenin kapsamlı değerlendirilmesini şart koşar. Bu çerçevede, müctehid, hâkim ya da vekil, bir mesele hakkında hüküm verirken yalnızca şeriata amacını gözetmekle kalmayıp, meseleye dair örfi yaklaşımlar ve akıl yürütme yöntemlerini de dikkate almalıdır.

İbn Âbidîn hakkında birçok çalışma yapılmış olup bu çalışmalar onun çeşitli konulardaki görüşlerini konu edinmişlerdir.¹ Ancak bu çalışmalardan hiçbiri İbn Âbidîn'in siyâset-i şer'iyeye konusundaki düşüncelerini özellikle ele alarak incelememiştir. Siyâset-i şer'iyeye konusunu ele alan birtakım çalışmalarda ise yeri geldiğinde bazı konularda İbn Âbidîn'e atıfta bulunulmuş ve onun görüşlerine yer verilmiştir. Fakat bu konuda özel bir inceleme yapılmamıştır.

¹ İbn Âbidîn hakkında yapılan bazı çalışmalar: Abdülfettaḥ 'Amr, *es-Siyâsetü's-şer'iyeye fi ahvâli's-şahşiyye* (Amman: Dârü'n-Nefâis, 1998); Muhammed Abdüllatif Salih Furfur, *İbn Âbidîn ve eşeruhü fi'l-Fıkhi'l-İslâmî: dirâse muḳârene bi'l-kânûn* (Dımaşk: Dârü'l-Beşâir, 2001); Luey bin Abdurraûf el-Halîlî, *Leâliü'l-meḥâr fi tahrîci meşâdiri İbn Âbidîn fi Hâşiyeti reddi'l-muhtâr* (Ammân: Dâru'l-Feth, 2010); Ta'me Habîb Sâir Hamîd, *et-Taḥîh ve't-terciḥ inde'l-allâme İbn Âbidîn min hilâli kütübihî fi'l-mezhebi'l-Hanefî* (Ammân: Dâru Ammâr, 2010); Salah Muhammed Ebu'l-Hac, *İs'âdu'l-müftî alâ Şerḥi 'Uḳûdi resmi'l-müftî* (Beirut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 2018); Mustafa Ateş, *Bir Osmanlı Fakihî İbn Âbidîn* (İstanbul; Ankara: İSAM Yayınları, 2022).

Bu çalışma, İbn Âbidîn'in (ö. 1252/1836) siyâset-i şer'iyyeye dair görüşlerini ve yaklaşımlarını eserleri üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, öncelikle İslam hukukunda siyâset-i şer'iyye tanımlarına kısaca değinildikten sonra, İbn Âbidîn'in siyâset-i şer'iyye ile ilgili yaptığı tanımlara yer verilmiş, bu kavramın re'î, örf, istihsan ve maslahat gibi terimlerle olan ilişkisi ele alınmıştır. Ayrıca, İbn Âbidîn'in siyâset-i şer'iyyeye dair yaklaşımlarını daha iyi anlayabilmek için eserlerinden örnekler sunulmuş ve bu örneklerin onun siyâset-i şer'iyyeyi nasıl algıladığını ortaya koymadaki rolü değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, mezhep içerisindeki diğer âlimlerin görüşleriyle bu örneklerin mukayesesi, çalışmanın kapsamını aşacağı ve ileride ayrı bir çalışmada ele alınmasının planlanması sebebiyle bu incelemede yer almamış, sadece İbn Âbidîn'in yaklaşımı tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. İslam hukukunda siyâset-i şer'iyye tanımı

İslam hukuku âlimleri siyâset-i şer'iyyeyi iki açıdan ele almışlardır: Kimisi ceza hukuku (الفقه الجنائي) alanı ile sınırlandırırken kimisi ise İslam hukukunun tamamını kapsayacak şekilde ele alarak eserlerinde yer vermişlerdir.² Çalışmanın bu bölümünde fukahânın siyâset-i şer'iyye tanımları mezheplere göre kısaca ele alınacaktır.

1.1. Hanefilerde siyâset-i şer'iyye tanımı

Hanefî mezhebi içerisinde siyâset-i şer'iyye olarak ifade edilen literatür türünde müstakil eserler diğer mezheplere oranla daha geç dönemde ele alınmıştır. Devlet başkanının yetkilerinin genellikle kâdılar ve nâibleri aracılığı ile yürütülmesi sebebiyle fıkıh metinlerinde devlet başkanının tasarruflarına yönelik konular özel olarak konu başlıklarında ele alınmamış gerekli olan yerlerde temas edilmiştir.³ Kavak, bu durumu öne sürerek Hanefî mezhebi özelinde şu yorumda bulunur:

Fürû-ı fıkıh metinlerinin bu özellikleri dikkate alındığında doğrudan devlet başkanlarına has yahut devlet idaresiyle ilgili hükümleri bir araya getirmeye yönelik eserlerin Hanefî muhitinde çok fazla itibar görmemesi olgusu daha bir anlaşılır olmaktadır. Hanefîler, istisnaları olmakla birlikte fıkıh ilmi içerisinde gördükleri tüm bu meseleler için bütüncül bir bakışı tercih etmekte ve bu türden hükümleri fürû-ı

² Abdullah İbrahim el-Keylânî, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyye medhal ilâ tecdîdi'l-ĥitabi'l-İslâmî* (Amman: Dârü'l-Furkan, 2009), 17; Mahmud Sa'd Mahmud Mehdi, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyye 'inde'l-İmâm Muhammed Reşid Rızâ Dirâsetün Fıkhiyyetün Muĥârenetün* (Beyrut: Dârü'n-Nevâdir el-Lübniyye, 2014), 79; Jamila Abdulkâdir El- Rifa'î, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyye 'inde'l-İmâm İbn Kayyim el-Cevziyye* (Amman: Dârü'l-Furkan, 2014), 63 Bize göre siyâset-i şer'iyye toplumu ilgilendiren her konuda devlet yetkilisi tarafından alınan kuralların, çıkarılan kanunların tamamını kapsamaktadır. Siyâset-i şer'iyyenin kavramsal analizini ilgilendiren bu durum ayrıntılı olarak müstakil bir çalışmayı gerektirmektedir. Bu sebeple çalışmamız içerisinde bu konuya temas edilmeyecektir.

³ Özgür Kavak, "İslam Siyaset Düşüncesi Kaynağı Olarak Fürû-ı Fıkıh Kitapları", *İslam Siyaset Düşüncesi Adil Devlet, Erdemli Şehir, Mükellef İnsan*, ed. Lütfi Sunar - Özgür Kavak (Ankara: İlem Yayınları, 2018), 291.

fıkıh konularının dışına çıkartarak ayrı bir literatür türü içinde ele almaya gerek bırakmayacak bir yazım tarzı benimsemektedirler.⁴

Mevcut verilere göre eserinde siyaset tanımına yer veren ilk Hanefi müellifin Trablusî (ö. 849/1445'ten sonra) olduğu anlaşılmaktadır. O, siyaseti “ağırlaştırılmış şeriatıdır” şeklinde tanımlar.⁵ Dede Efendi/Dede Cöngî (ö. 975/1567) ise “Siyaset; fesadın kökünü kazımak için şer’î hükmü olan bir suçun cezasını ağırlaştırmaktır”⁶ tanımını vermektedir.⁷

İbn Nüceym (ö. 970/1563) ise mezhep içerisinde kendisinden önce siyâset-i şer’iyye tanımının yapılmadığını belirterek, siyâset-i şer’iyyeyi “Hakkında cüz’î bir delil olmasa bile, hâkimin maslahatı gerçekleştirmek için yaptığı fiil” şeklinde tanımlar.⁸ Trablusî ve Dede Efendi’nin tanımlarını *siyaset* terimi üzerinden yapmaları, İbn Nüceym’in ise *siyâset-i şer’iyye* teribini kullanarak tarif etmesi onun mezhep içerisinde ilk tanımı kendisinin gerçekleştirdiği ifadesini desteklemektedir. Ayrıca Trablusî ve Dede Efendi tanımlarını suç ve ceza ile sınırlandırmış ve var olan cezalara ek bir ceza olması açısından açıklamışlardır. Onların bu tanımları sadece ceza alanıyla sınırlı olmasına rağmen İbn Nüceym hâkim/yöneticinin takdir yetkisini maslahat prensibine dayandırmış ve geniş bir yetki alanı takdir ederek betimlemiştir. Kendisinden önce mezhep içerisinde siyâset-i şer’iyye tanımının olmadığını belirten İbn Nüceym bu bölümde Makrizî’den (ö. 845/1442) alıntılarda bulunarak siyasetin etimolojisi ve kısımlarıyla ilgili birtakım bilgiler aktarır. Buna göre siyaset; adil siyaset ve zalim siyaset olarak ikiye ayrılır. Adil siyaset şeriatın

⁴ Kavak, “İslam Siyaset Düşüncesi Kaynağı Olarak Fürû-ı Fıkıh Kitapları”, 291.

⁵ Ebû'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Halîf et-Trablusî, *Mu’înu'l-ḥükkâm fî mâ yetereddü beyne'l-ḥaşmeyni mine'l-ahkâm* (y.y.: Dârü'l-Fikir, t.y.), 169; H. Yunus Apaydın, “Siyâset-i Şer’iyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 24 Ekim 2024); Asım Cüneyd Köksal, *Fıkıh ve Siyaset Osmanlılarda Siyâset-i Şer’iyye* (İstanbul: Klasik, 2016), 38, 49, 201.

⁶ Kemâlüddîn İbrahim b. Bahşî Dede Cöngî, *es-Siyâsetü’ş-şer’iyye*, thk. Fuad Abdülmün’im (İskenderiyye: Müessesetü Şebâbü'l-Cami’a, t.y.), 73, 74; Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 201.

⁷ Trablusî bu konuda İbn Ferhûn gibi hareket ederek siyâset-i şer’iyyeyi muhakeme hukuku özelinde ele alırken Dede Cöngî ise siyâset-i şer’iyyenin kapsamını genişletmiştir. Bk. Muharrem Midilli, “Dede Cöngî’nin es-Siyâsetü’ş-şer’iyye’si Osmanlı Ceza Kanunlarının Hukukî Temellendirmesi midir?”, *Osmanlı’da İlm-i Fıkıh Âlimler, Eserler, Meseleler*, ed. Mürteza Bedir vd. (İstanbul: İsar Yayınları, 2017), 233, 234.

⁸ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed b. Ebi Bekir el-Mısırî İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik şerḥu Kenzü'd-dekâik*, thk. Zekeriyya Umeyrat (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2013), 5/18; Ayrıca bk. Şükrü Özen, “İstislâh”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 24 Ekim 2024); Apaydın, “Siyâset-i Şer’iyye”; Ahmet Yaman, *Siyaset ve Fıkıh* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 62; Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 34; Muharrem Midilli, *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şeriat-Kanun Ayrımı* (İstanbul: Klasik, 2019), 431; Mürteza Bedir, “The Hanafi View of Siyasa and Sharia between Idealism and Realism: Al-Hasiri’s Conception of Temporal and Religious Politics: (Siyasa ad-diniyya al-‘uzma and siyasa al-hissiyya al-‘uzma)”, *İslam Tetkikleri Dergisi* 10/2 (Eylül 2020), 453.

kurallarına uyarken, zalim siyaset ise şeriat tarafından haram kılınmıştır.⁹ İbn Nüceym'in yapmış olduğu bu tanım bize siyâset-i şer'iyyenin ceza ve suçlarla sınırlandırılmadığını onun bütün alanlarda geçerli olduğunu göstermektedir.

Hanefî mezhebindeki bu tanımlar göz önüne alındığında Trablusî ve Dede Efendi gibi bazı fakihlerin siyâset-i şer'iyyenin mefhumunu suç ve ceza ile sınırlandırarak dar kapsamlı bir şekilde, İbn Nüceym gibi fakihlerin ise herhangi bir sınırlama yapmadan siyâset-i şer'iyyeyi geniş kapsamlı olarak tanımladıklarını göstermektedir.

1.2. Mâlikîlerde siyâset-i şer'iyye tanımı

Mâlikî mezhebine mensup Karâfî'nin (ö. 684/1285) siyâset-i şer'iyye konusunda önemli tespit ve görüşleri bulunmasına ve bu yöndeki görüşlerinin sonraki dönemde ilgili konuda etkili olmasına rağmen o açık bir şekilde siyâset-i şer'iyye tanımı yapmamıştır.¹⁰ Bizim tespit edebildiğimiz kadarı ile Mâlikî mezhebinde siyâset-i şer'iyye tanımı ilk olarak İbn Ferhûn (ö. 799/1397) tarafından yapılmıştır. İbn Ferhûn siyaseti, adil ve zalim olarak iki kısma ayırdıktan sonra adil siyaseti şöyle tanımlar: "Adil siyaset, hakkı zalimden alıp mazluma verir ve fesat ehlini engeller, onunla şeriatın maksadına ulaşılır".¹¹ O siyâset-i şer'iyye kavramını hukuki muhakeme kapsamında ele almıştır.¹² Diğer bir Malîkî âlim İmam ez-Zürkânî (ö. 1122/1710) ise siyaset ilmini, "asi ve yoldan çıkan nüfusun maslahatları doğrultusunda onları yönetmektir"¹³ şeklinde tarif etmiştir.

1.3. Şâfiîlerde siyâset-i şer'iyye tanımı

Şâfiî mezhebine mensup âlimler arasında siyâset-i şer'iyye tanımını ilk olarak İmam Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) yaptığı söylenebilir. İmam Gazzâlî siyaseti; "halkın faydaları doğrultusunda çalışmak, onları dünya ve ahirette kurtulacakları doğru yola

⁹ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 5/118; ilgili tespit için ayrıca bk. Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 34; Midilli, *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şeriat-Kanun Ayrımı*, 96; Mehmet Birsin, "'Siyâset'ten Örfî Hukuka: Siyâset-i Şer'iyyenin Serüveni", *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/2 (Aralık 2019), 431; Abdullah Sıtkı İlhan, *İbn Nüceym'in el-Bahrü'r-Râik Adlı Eserindeki Tercihlerinin Değerlendirilmesi* (Çorum: Hitit Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2023), 56, 57.

¹⁰ Karâfî'nin siyâset-i şer'iyye konusunda yaklaşımı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 42, 75-78.

¹¹ Burhâneddin İbn Ferhûn, *Tebşiratü'l-hükkâm fi usûli'l-ağziye ve menâhici'l-ahkâm* (Rıyad: Dâru 'alemu'l-Kütüb, 2003), 2/115.

¹² Midilli, "Dede Cöngi'nin es-Siyâsetü's-şer'iyye'si Osmanlı Ceza Kanunlarının Hukukî Temellendirmesi midir?", 233.

¹³ Muhammed b. Abdülbâkî Zürkânî, *Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledünniyye (İşrâku meşâbihi's-sireti'n-nebeviyye bi-mezci esrâri'l-Mevâhibi'l-ledünniyye)* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 5/343.

yönlendirmektir”¹⁴ şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım, siyâset-i şer‘iyye’yi belirli bir alanla sınırlamamakta; aksine, hayatın tüm yönlerini içine alacak şekilde geniş bir kapsam sunmaktadır.

Kalyûbî (ö. 1069/1659) ise siyâset-i şer‘iyyeyi “Halkı iyilikle yönetme”¹⁵ şeklinde tanımlar. Süleyman b. Cemel (ö. 1204/1790) ve Büceyrimî (ö. 1221/1806) gibi fakihlerin ise siyaseti “Halkın işlerinin ıslahı ve yönetilmesidir”¹⁶ şeklinde tanımladıklarını görmekteyiz.

Şâfiî âlimlerin yapmış olduğu tanımlara baktığımızda siyasette halkın maslahatına odaklandıklarını, siyaset ile maslahatı ilişkilendirdiklerini, hatta bazen bu iki kelimeyi eşanlamda kullandıklarını görmekteyiz.¹⁷

Şâfiî mezhebinin tanımlarını verirken el-Mâverdî (ö. 450/1058) ve İmam Cüveynî’ye (ö. 478/1085) ayrıca temas etmemiz gerekir. Mezhebinin önde gelen fakihlerinden olan Mâverdî ve Cüveynî siyâset-i şer‘iyye konusuyla özel olarak ilgilenmişlerdir. Bu konuda Mâverdî, *el-Ahkâmü’s-sultânîyye* adında, İmam Cüveynî ise *Gıyâsü’l-ümem fi iltiyasi’z-zulem* adında müstakil eser telif etmişlerdir. Ancak bu konuya münhasır eser telif etmelerine rağmen her iki fakih de siyâset-i şer‘iyyenin açıkça tanımını yapmamışlardır. Yaptığımız araştırma sonucunda İmam Cüveynî’nin siyaset kelimesi yerine “iyâle” lafzını kullandığını¹⁸ ve daha önce karşılaşmadığımız iyâle kavramının kullanımının ilk olarak kendisi tarafından gerçekleştirildiğini belirtebiliriz.

Şâfiî mezhebindeki tanımlar hakkında siyaseti herhangi bir şekilde sınırlandırmadıkları ve geniş kapsamlı olarak kullandıkları şeklinde genel bir değerlendirme yapabiliriz. Bununla birlikte genel olarak Şâfiî mezhebi içerisinde amel edilmesine rağmen siyâset-i şer‘iyye lafzının terim anlamıyla açıkça kullanılmadığı dikkat çekmektedir.¹⁹

¹⁴ Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muḥammed b. Muḥammed el-Gazzâlî, *İhyâ’ü ‘ulûmî’d-dîn* (Beyrut: Dâru’l-Ma‘rife, ts.), 1/13; Gazzâlî’nin siyaset konusunda düşünceleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 65-68.

¹⁵ Ebu’l-‘Abbâs Şihâbuddîn Aḥmed b. Aḥmed el-Kalyûbî, *Hâşiyetâ Kalyûbî ve ‘Amîre* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1415/1995), 2/198.

¹⁶ Süleyman b. Ömer b. Mansur el-Ezherî Cemel, *Hâşiyetü’l-Cemel ‘alâ şerhi’l-Menhec* (y.y.: Dâru’l-Fikir, t.y.), 2/178; Süleymân b. Muḥammed b. ‘Omer el-Buceyrimî el-Mısrî eş-Şâfi‘î el-Buceyrimî, *et-Tecrid linefi’l-abid* (b.y.: Matbaatü’l-Halebî, 1369/1950), 2/178.

¹⁷ Abdülfettaḥ ‘Amr, *es-Siyâsetü’ş-şer‘iyye fi aḥvâli’ş-şahşiyye*, 20.

¹⁸ İmâmü’l-Ḥaremeyn el-Cuveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab fi dirâyeti’l-mezheb*, ed. ‘Abdül‘aẓîm ed-Dîb (Beyrut: Dâru’l-Minhâc, 2007), 1/206; İbn Teymiyye de iyâle lafzının siyaset anlamına geldiğini ifade etmektedir. bk. Ebü’l-‘Abbâs Taḳıyyüddîn Aḥmed b. ‘Abdilḥalîm b. Mecdiddîn ‘Abdisselâm el-Ḥarrânî İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ’l-Kubrâ* (y.y.: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1408/1987), 2/196.

¹⁹ Rifa‘î, *es-Siyâsetü’ş-şer‘iyye ‘inde’l-imâm İbn Kayyım el-Cevziyye*, 55.

1.4. Hanbelîlerde siyâset-i şer'iyeye tanımı

Yaptığımız araştırmalar neticesinde tespit edebildiğimiz kadarı ile Hanbelî mezhebinde siyâset-i şer'iyeye tanımı ilk olarak İbn Akîl (ö. 513/1119) tarafından yapılmıştır. İbn Akîl siyâset-i şer'iyeye hakkında "Resulullah emretmese ve hakkında bir vahiy inmese bile insanların kendisi sayesinde fesattan daha uzak, salaha ise daha yakın oldukları fiildir"²⁰ tanımlamasında bulunmaktadır.

İbn Teymiyye (ö. 728/1328) *es-Siyasetü's-şer'iyeye fî işlâhi'r-râî ve'r-ra'iyeye* adında siyaset hakkında müstakil bir eser kaleme almış; fakat tıpkı İmam Cüveynî gibi açık bir şekilde siyâset-i şer'iyenin tanımını yapmamıştır. Ancak siyâset-i şer'iyeyi insan hayatının bütün alanlarını kapsayacak şekilde ele almıştır. Kitabında zikretmiş olduğu görüşlerden çıkarılan sonuca göre ona nispet edebileceğimiz birkaç tanım ortaya koyabiliriz:

Ona göre siyâset-i şer'iyeye yöneticinin, şeriata uyan maslahatları gerçekleştirecek şekilde hayatın her alanında halkın işlerini yönetmesidir. Görüşlerinden çıkarılan diğer bir tanım ise şudur: Veliyyü'l-emr'in, ümmetin maslahatı doğrultusunda hareket etmesidir.²¹ *Mecmû'u'l-fetâvâ*'sında ise siyaseti dinin içindeki zararı engelleyen ilim veya dinden zararlı olanı uzaklaştıran ve onun faydalarını getiren ilim şeklinde tanımlar.²²

İbn Kayyim'e (ö. 751/1350) göre ise siyâset-i şer'iyeye, hâkimin veya naibinin hayatın farklı alanlarında şeriatla uyum içinde ve maslahatı gerçekleştirerek ümmetin işlerini yönetmesidir.²³

Mezhepler özelinde vermiş olduğumuz tanımlardan sonra İbn Âbidîn'in tanımına geçebiliriz.

2. Siyâset-i şer'iyeye dair İbn Âbidîn'in alıntılıdığı tanımlar

İbn Âbidîn siyâset-i şer'iyeye hakkında özel bir eser telif etmemiştir ve bu kavrama dair doğrudan bir tanım da yapmamıştır. Ancak *Reddü'l-muhtâr* adlı eserinin hudud kitabında "fî'l-kelâm 'ale's-siyâse" başlığı altında siyâset-i şer'iyeyi toplu şekilde ele almış, ayrıca diğer bazı eserlerinin farklı yerlerinde de bu konuya temas etmiştir. İbn Âbidîn siyâset-i şer'iyeye tanımlarını çeşitli âlimlerden aktarmış, bu tanımlar üzerinde değerlendirmelerde bulunarak kendi düşünceleriyle uyumlu bir şekilde açıklamalarda bulunmuştur.

²⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür'âî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *eṭ-Ṭuruḳu'l-ḥükmiyye fî's-siyâseti's-şer'iyeye*, thk. Nâyif b. Aḥmed el-Ḥamd (Mekke: Dâr 'âlemü'l-Fevâid, 1428), 1/29.

²¹ Rifa'î, *es-Siyâsetü's-şer'iyeye 'inde'l-imâm İbn Kayyim el-Cevziyye*, 57; Abdülfettaḥ 'Amr, *es-Siyâsetü's-şer'iyeye fî ahvâli's-şahsiyye*, 21.

²² "علم بما يدفع المضار في الدين" "العلم الذي يدفع المضرة عن الدين ويجلب منفعة" Taḳiyyuddîn İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, ed. 'Abdurrahmân b. Muḥammed (Medine: Mecma' el-Melik Faḥd, 2004), 14/493.

²³ Rifa'î, *es-Siyâsetü's-şer'iyeye 'inde'l-imâm İbn Kayyim el-Cevziyye*, 47.

2.1. Birinci tanım

استصلاح الخلق بإرشادهم إلى الطريق المنجي في الدنيا والآخرة

“İnsanları dünya ve ahirette kurtulacakları yola irşat ederek onların faydaları doğrultusunda çalışmaktır.”²⁴

Kefevî'den (ö. 1095/1684) aktarılan bu tanım İbn Âbidîn'in de ifade ettiği gibi şer'î hükümlerin tamamını kapsayan siyâset-i şer'iyyenin genel tarifidir.²⁵ Bu tarif; iktisadi, siyasi, sosyal vb. hayatın bütün alanlarını kapsamaktadır. Bu tarifi tabii bir sonucu olarak İslam dininin dünya ve ahirette saadete ulaştırma hedefi gerçekleşmektedir.

2.2. İkinci tanım

تغليظ جنائية لها حكم شرعي حسماً لمادة الفساد

“Fesadı ortadan kaldırmak için şer'î hükmü olan bir suçu ağırlaştırmaktır.”²⁶

İbn Âbidîn bir önceki tanımını aktardıktan sonra siyâset-i şer'iyyenin daha özel anlamda engelleme veya eğitime amacıyla ceza anlamında da kullanıldığını ve bu kapsamdaki cezaların öldürmeyi de içine aldığını ifade ederek Dede Cöngî'nin (ö. 975/1567) Bâbertî'den (ö. 786/1384) naklettiği bu tanıma yer vermiştir.²⁷ İbn Âbidîn, tarifte yer alan “şer'î hükmü olan” ifadesini ele alarak, şeriatla ilgili suçla alakalı olarak özel bir hüküm koyulmamış olsa bile bu suça karşılık verilecek hükmün şeriat kuralları içerisinde olduğu şeklinde açıklama yapar.²⁸ Bu tarifte yer alan suçun ağırlaştırılmasından maksat, suçun cezasının ağırlaştırılmasıdır. Suç, geçmiş zamanda meydana gelen fiil olduğu, oluştuktan sonra tespit edildiği ve sabit olduğu için suçun ağırlaştırılması söz konusu olamaz. Gerçekleşmiş bir fiilin ağırlaştırılmasının imkânsız olduğu izahtan varestedir. Bu açıklamayla birlikte tanımın anlamını buna uygun şekilde değiştirmek daha isabetli olacaktır. Bu durumda tanım, “Fesadın kökünü kazımak için şer'î hükmü olan bir suçun cezasını ağırlaştırmaktır”

²⁴ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşki İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, thk. 'Âdil Ahmed Abdulmevcûd - Ali Muhammed Mu'avviz (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 6/20.

²⁵ Bk. İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/20; Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî el-Kefevî el-Hanefî Ebû'l-Beğâ', *el-Kulliyât*, thk. 'Adnân Dervîş, Muhammed el-Mışrî (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, ts.), 510; Midilli, *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şeriat-Kanun Ayrımı*, 95.

²⁶ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/20; el-Keylânî, *es-Siyâsetü's-şer'iyye medhal ilâ tecdîdi'l-ĥitabi'l-İslâmî*, 18; Apaydın, “Siyâset-i Şer'iyye”; Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 34.

²⁷ Bk. İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/20; Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 201.

²⁸ Bk. İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/20; Özen, “İstislâh”; Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 201; Midilli, *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şeriat-Kanun Ayrımı*, 96, 125.

şeklinde ifade edebiliriz. Ona göre âlemin bekası için fesâdın ortadan kaldırılması iman kaidelerinden sonra gelen en önemli ilkedir.²⁹

Bu tarifte İbn Âbidîn siyâset-i şer'iyeyi ilk tanımın aksine, (her ne kadar ceza alanının tamamını kapsayacak şekilde ele almış olsa bile) suç ve ceza alanı ile sınırlandırarak siyâset-i şer'iyeye kapsamını daraltmıştır.

2.3. Üçüncü tanım:

السياسة شرع مغلظ

“Siyaset, ağırlaştırılmış bir şeriattir.”³⁰

İbn Âbidîn'in Hamevî'den naklettiği bu tanım tıpkı ikinci tanım gibi siyâset-i şer'iyeyi, cezaların ağırlaştırılması alanı ile sınırlandırmıştır. İkinci ve üçüncü tanımda siyâset-i şer'iyenin, suç ve ceza alanı ile sınırlandırılması, bize bu iki tarifi aslında aynı anlama geldiğini göstermektedir. Bu son iki tanıma göre siyâset-i şer'iyeye, “işlenen suçun sabit olan cezasının ağırlaştırılması” demektir.

İbn Âbidîn siyâset-i şer'iyeyi, aktardığı tanımlarda da görüldüğü gibi, iki farklı şekilde ele almaktadır. O siyâset-i şer'iyeyi, mefhumu açısından âmm/genel ve hâs/özel olarak iki kısma ayırmıştır.³¹ İbn Âbidîn aktardığı tanımların ilkinde siyâset-i şer'iyeyi umumi anlamda, ikinci ve üçüncü tanımlarda ise has bir şekilde değerlendirdiği görülmektedir.³² Nitekim İbn Âbidîn'in Kuhistânî'ye atfen ifade ettiği gibi siyasetin kullanımı her suçta caizdir.³³ İbn Âbidîn bu tanımları verdikten sonra siyâset ile ta'zirin müteradif olduğunu, birbirlerinin yerine kullanıldıklarını ifade eder. Ta'zirin had değil tedip olduğunu, önleyici bir yaptırım anlamında kullanıldığını ve ta'zirin uygulanmasının mukabilinde işlenen bir suçun bulunmasının zorunlu olmadığını söyleyerek tıpkı siyâsetin de böyle olduğunu ifade eder. O bu noktada Hz. Ömer'in Nasr b. Haccâc'ı herhangi bir suçu olmamasına rağmen sırf yakışıklı olması sebebiyle kadınların ona tutulmalarını ve fitneye düşmelerini engelleyebilmek için maslahat sebebiyle sürgün ettiğini ve bunu siyasâset-i şer'iyeye dahilinde yaptığını ifade eder.³⁴ Bu örnekte görüldüğü gibi İbn Âbidîn herhangi bir suç işlememesine rağmen Nasr b. Haccâc'ın sürgün edilmesini siyâset-i şer'iyeye olarak

²⁹ bk. İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/20; Apaydın, “Siyâset-i Şer'iyeye”; Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 201 Nitekim çeşitli fer'î örnekleri ele aldığımız çalışmanın sonraki bölümlerinde bu durum daha açık görülecektir.

³⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/20.

³¹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/20.

³² İbn Âbidîn'in siyaseti özel ve genel olarak ele aldığıyla ilgili olarak yapılan tespit için ayrıca bk. Midilli, *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şeriat-Kanun Ayrımı*, 95.

³³ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/20; Midilli, *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şeriat-Kanun Ayrımı*, 97.

³⁴ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/20, 21; Bu mesele hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Biltâcî, *Menhecü Ömer b. el-Hattab fi't-teşri: dirâse müstev'abe li-fikhi Ömer ve tanzimâtihi* (Kahire: Dârü's-Selam, 2006), 323-326.

değerlendirmiştir. Bu noktada devletin ümmetin maslahatını ferdi maslahata tercih ederek hareket ettiği söylenebilir. Kamu yararının gözetilerek devlet erki tarafından alınan bu karar İbn Âbidîn'e göre siyâset-i şer'iyenin herhangi bir alanla sınırlandırılmayacağını devlet tarafından uygulanan her alanda olabileceğini de göstermektedir.

Âlimlerin tanımlarından hareketle genel bir değerlendirme yapacak olursak; klasik dönem fakihlerinin siyâset-i şer'iyeye tanımlarında farklılıklar görülmektedir. Bazı fakihler siyâset-i şer'iyenin anlamını daraltırken; bazıları ise hiçbir şekilde sınırlandırmamıştır. Bazılarında isimlendirmeler siyâset-i şer'iyeye şeklinde yer alırken; bazılarında ise siyâset-i şer'iyenin tanımının dahi yapılmadığı görülmektedir.

Ulemanın siyâset-i şer'iyeye tanımlarında ittifak ve ihtilaf ettikleri meselelere dikkat çekmek gerekir. İttifak ettikleri nokta maslahat prensibidir. Bütün ulema siyâset-i şer'iyenin asıl amacının maslahat olduğunda bir araya gelmiştir ve tanımlarını bu çerçevede içerisinde yapmıştır. İhtilaf ettikleri nokta ise siyâset-i şer'iyeye mefhumunun kapsamıdır. Birtakım ulema siyâset-i şer'iyeyi ceza ve suç alanı ile sınırlandırırken, bazıları ise herhangi bir tahsis yapmaksızın siyâset-i şer'iyenin hayatın her alanında geçerli olabileceğini söylemiştir.

İbn Âbidîn ise her ne kadar siyâset-i şer'iyenin tanımını hem genel hem de dar kapsamda yapmış olsa da siyâset-i şer'iyeyi genel anlamda hayatın her alanını kapsayacak şekilde ele aldığını söyleyebiliriz. Bu durum özellikle tatbikatları üzerinde yapacağımız tahliller sonucunda daha açık hale gelecektir.

Siyâset-i şer'iyenin meşruiyeti konusunda âlimler, maslahat prensibinden hareketle Kur'an, Sünnet ve sahabe kavline deliller getirmişlerdir. Daha önce belirttiğimiz gibi, siyâset-i şer'iyenin esas amacı ümmetin maslahatını gerçekleştirmektir; bu aynı zamanda İslam dininin amacı olduğu için siyâset-i şer'iyenin meşruiyetinde herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Siyâset-i şer'iyeye, her ne kadar Hz. Peygamber zamanında ıstılahî olarak kullanılmasa da Hz. Peygamber ve sahabilerin uygulamalarında mefhum olarak birçok yerde karşımıza çıkmaktadır.³⁵

Modern dönem fakihleri siyâset-i şer'iyenin İslam dini sınırları içinde uygulanabilmesi için genel olarak üç şart aramaktadır: Şeriatın getirmiş olduğu hükümlere uygun olması, tafsili delillerden çıkarılan, insanlar için bütün zaman, mekân ve hallerde geçerli olan, genel ve daimî olan bir hükme muhalif olmaması, ifrat ve tefritten kaçınılarak orta bir yol benimsenmesi.³⁶

³⁵ Delilleri ayrıntılı şekilde incelemek için bk. Trablusî, *Mu'înü'l-ḥükkâm*, 169; Abdurrahim İbrahim, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyeye (mefhumuhâ, maşadırühâ, mecâlâtuha)* (Kahire: Dâru'n-Nasr, 2006), 104; Rifa'î, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyeye 'inde'l-imâm İbn Kayyım el-Cevziyye*, 104.

³⁶ Bk. Abdurrahman Tâc, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyeye ve'l-Fıkhü'l-İslamî* (Kahire: Şeriketü'l-İ'lanati'ş-Şarkıyye, 1415), 16, 17; Abdül'al Ahmed Utuvve, *el-Medḥal ila's-Siyâset-i'ş-şer'iyeye* (Riyad: Camia'tü'l-İmam

3. Siyâset-i şer'iyenin re'y, örf, istihsan, maslahat, hadd ve ta'zir ile ilişkisi

Siyâset-i şer'iyeye fikhın belirli konularıyla sınırlı değildir. Aksine İslam fikhının tamamını kapsamaktadır.³⁷ Kapsamının bu denli geniş olması sebebiyle birçok hüküm koyma metotlarıyla sıkı bir ilişki içerisindedir. Öyle ki kimi meselelerde ortaya konan hüküm ilk etapta maslahat, istihsan gibi bir yolla ortaya konmuş olsa bile hüküm koyma/verme yetkisini elinde bulunduran kişiler tarafından karara bağlanmasıyla siyaset kapsamına dahil edilebilir. Bu başlık altında siyâset-i şer'iyenin re'y, örf, istihsan, maslahat ve hadler ile olan ilişkisine kısa bir şekilde temas edeceğiz. Böylece bir sonraki başlıkta ele alacağımız örneklerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamayı düşünmekteyiz.

Müctehidlerin re'yi genel olarak ictihad ve bir bakıma bunun açılımı olmak üzere kıyas, istihsan, istislâh isimlerini alırken devlet başkanının ve yetki verdiği bazı devlet görevlilerinin re'yi siyaset adını almaktadır. Bu yönüyle siyaseti re'yden bağımsız düşünmek mümkün değildir.³⁸

İslam hukukunda yer alan bir mesele hakkında bulunan ictihadlar arasından birinin tercih edilerek kanun haline getirilmesi de bu kapsamda değerlendirilerek siyâset-i şer'iyeye kapsamına dahil edilir.³⁹ Görüldüğü gibi âlimlerin bireysel olarak ifade ettikleri re'yleri devlet otoritesi tarafından kabul edilerek kanunlaştırılması siyâset-i şer'iyeye olarak değerlendirilir.

Örfün “tavr-ı akıl üzere kanun koyma” tanımından hareketle siyaset ile sıkı bir ilişki içerisinde olduğu da gayet açıktır.⁴⁰ Özellikle Osmanlı devletinde yaygınlaşan örfi hukuk ile siyâset-i şer'iyeye arasında büyük oranda benzerlikler vardır.⁴¹ Nitekim örfle ilintili ortaya konan bir hükmün, zamana ve mekâna bağlı olarak örfün değişmesiyle birlikte değişime uğraması ve karara bağlanması siyâset-i şer'iyeye kapsamında izah edilir.

Fıkıh usûlünde müctehidin bir meselede icmâ, zaruret, örf, maslahat, gizli kıyas gibi özel ve daha kuvvetli görünen bir delile dayanarak o meselenin benzerlerinde izlenen genel kuraldan

Muhammed b. Suudi'l-İslamiyye, 1993), 72-88; Rifa'î, *es-Siyâsetü's-şer'iyeye 'inde'l-imâm İbn Kayyım el-Cevziyye*, 200-206.

³⁷ el-Keylânî, *es-Siyâsetü's-şer'iyeye medhal ilâ tecdîdî'l-ḥitabî'l-İslâmî*, 7.

³⁸ Apaydın, “Siyâset-i Şer'iyeye”.

³⁹ Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 48.

⁴⁰ Apaydın, “Siyâset-i Şer'iyeye”; Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 37.

⁴¹ Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 37; Ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Adnan Koşum, “Osmanlı Örfi Hukukunun İslam Hukukundaki Temelleri”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (01 Haziran 2004), 146-156; Mehmet Akman, “Örf (Osmanlı Devleti'nde)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 24 Ekim 2024); Apaydın, “Siyâset-i Şer'iyeye”.

ve ilk hatıra gelen çözümden vazgeçmesi ve hukukun amacına daha uygun bulunduğu başka bir hüküm vermesi şeklinde özetlenebilen yöntemin⁴²

adı olan istihsan ile siyaset-i şer'iyeye arasında özel bir bağ bulunmaktadır. İstihsan şer'î hükümlerin uygulanmasında siyâsetü'ş-şer'iyeye yardımcı olan araçlardan biridir.⁴³ İstihsanda genel kurallardan sapma durumu olduğu gibi, siyaset-i şer'iyede de standart normlardan ayrılma eğilimi vardır. Bu iki kavram arasındaki temel fark, istihsanın fakih tarafından, siyasetin ise kamu yetkilisi tarafından uygulanmasıdır.⁴⁴ Bu sebeple aynı meselede verilen hüküm bazı durumlarda istihsan olarak isimlendirilirken bazı durumlarda ise siyaset olarak isimlendirilir.

Siyâset-i şer'iyenin sıkı bir ilişki içerisinde olduğu diğer bir metod ise istislâh/maslahattır. Siyâset-i şer'iyeye maslahat üzerine bina edilir. Diğer bir ifade ile siyâset-i şer'iyeye maslahata dayanır⁴⁵ ve ulema, siyâset-i şer'iyenin meşruiyetini mürsel maslahat⁴⁶ perspektifinden değerlendirerek açıklar.⁴⁷ Bu durum mecellede bulunan "Raiyye, yani tebaa üzerine tasarruf maslahata menûttur" (Mecelle, 58) kaidesinde de açıkça ifade edilmiştir.⁴⁸ Ayrıca kimi araştırmacılar siyâset-i şer'iyenin kapsamı hakkında bilgi verirken maslahata vurgu yaparak; Siyâset-i şer'iyeye, dini olsun dünyevi olsun, devletin, ümmetin ve ferdin maslahatını ilgilendiren her konuyu kapsadığını ifade ederek maslahatı ön plana çıkarmışlardır.⁴⁹ Hakkında açık bir nas bulunmayan meselelerin çözümünde yönetim tarafından uygulanan takdir yetkisi, yani siyâset, konusunda

⁴² Ali Bardakoğlu, "İstihsan", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 24 Ekim 2024).

⁴³ Bk. el-Keylânî, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyeye medhal ilâ tecdidil-ḥitabi'l-İslâmî*, 8; Rifa'î, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyeye 'inde'l-imâm İbn Kayyim el-Cevziyye*, 58.

⁴⁴ Apaydın, "Siyâset-i Şer'iyeye"; Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 37; Midilli, *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şeriat-Kanun Ayrımı*, 103, 119; Apaydın bu noktada şunları da söylemektedir: "Hanefî fıkıhında had suç ve cezaları dışında yeni bir suç ve ceza ihdas etmenin veya mevcut bir cezayı ağırlaştırmanın siyaset olarak isimlendirilmesiyle genel ilkeden ayrılıp olayın özelliğine uygun bir sonuca varmanın istihsan diye adlandırılması arasında benzer bir mantık, hatta içerik benzerliğinin bulunduğu ve terimlerdeki farklılığın hükmün belirlenmesinde aktif rol alan kişi veya makamların konularının farklılığından, bazan da konular arasındaki farklılıktan kaynaklandığını söylemek mümkündür." Apaydın, "Siyâset-i Şer'iyeye".

⁴⁵ Özen, "İstislâh"; Muhammed Fethi Düreynî, *Ḥaşaîsu't-teşrî'i'l-İslâmî fi's-Siyâseti ve'l-ḥukm* (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 2013), 166; Mahmud Mehdi, *es-Siyâsetü'ş-Şer'iyeye inde'l-İmam Muhammed Reşid Rıza*, 80; Rifa'î, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyeye 'inde'l-imâm İbn Kayyim el-Cevziyye*, 79, 80; Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 38.

⁴⁶ Maslahat-ı Mürsele: Şeriat tarafından itibar edildiği de, itibar edilmeyip iptal ve ilgâ edildiği de bilinmeyen, hakkında sükut geçilmiş olan maslahatlardır ki, bazı konularda bir delil olarak kabul edilir. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar, 2010), 346.

⁴⁷ Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 45.

⁴⁸ Özen, "İstislâh"; Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 38.

⁴⁹ Düreynî, *Ḥaşaîsu't-teşrî'i'l-İslâmî fi's-Siyâseti ve'l-ḥukm*, 166, 167.

kaynaklarda Hulefâ-yi Râşidîn zamanından verilen örneklerle, aynı dönemden verilen istislâh örnekleri de siyâset uygulamalarıyla benzerlik göstermektedir.⁵⁰ Siyasetin tanımlarında maslahata yapılan güçlü vurgu istislâh ile olan yakın bağımlığı ortaya koymakta ve bazı durumlarda bu iki terimin birbirini yerine kullanılmasını açıklamaktadır.⁵¹ Siyâset-i şer'iyeye maddî, manevî, dünyevî ve uhrevî bütün maslahatları gerçekleştirmeyi hedeflemesi, onun istislâh ile olan sıkı bağımlığı açıkça ortaya koymaktadır.⁵²

Siyâset-i şer'iyenin hükümlere müdahil olması değişkenlik gösteren maslahata binaendir. Yani değişkenlik gösteren bir maslahata bina edilen hüküm konusunda siyâset-i şer'iyenin etkisi vardır.⁵³ Bu noktadan hareketle siyâset-i şer'iyenin hadler konusuna da dahil olduğu söylenebilir.⁵⁴

İbn Âbidîn'den aktaracağımız örneklerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak diğer bir kavram ta'zirdir. Siyâset-i şer'iyeye uygulamaları olarak ifade edilen birçok mesele kimi okuyucular tarafından ta'zir kapsamına dahil edilerek eleştirilebilir. Ancak bu iki kavram arasında *umum husus mutlak* ilişkisi haricinde⁵⁵ ince bir ayırım vardır: Ta'zir cezasının uygulanabilmesi için ortada muhakkak bir suçun bulunması gerekirken siyaset ise herhangi bir suçun olmadığı bazı durumlarda kamu yetkilisi tarafından uygulanabilir.⁵⁶ Ancak İbn Âbidîn ta'zirin karşılığında herhangi bir suçun bulunmasını bir zorunluluk olarak kabul etmez.⁵⁷ Belki de bu sebeple bazı durumlarda ta'zir ve siyâsetin eş anlamlı olarak birbirleri yerine kullanıldığını ifade eder.⁵⁸ Siyâset-i şer'iyeye hakkında verdiğimiz genel bilgilerden sonra İbn Âbidîn'in bu konudaki bazı tatbikatlarına geçebiliriz.

⁵⁰ Özen, "İstislâh"; Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 38.

⁵¹ bk. Apaydın, "Siyâset-i Şer'iyeye".

⁵² Bk. Düreynî, *Haşaişu't-teşri'i'l-İslâmî fi's-Siyâseti ve'l-hukm*, 198.

⁵³ el-Keylânî, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyeye medhal ilâ tecdîdî'l-ĥitabî'l-İslâmî*, 41.

⁵⁴ Mahmud Mehdi, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyeye inde'l-İmâm Muhammed Reşid Rıza*, 83; el-Keylânî, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyeye medhal ilâ tecdîdî'l-ĥitabî'l-İslâmî*, 40-41; Rifa'î, *es-Siyâsetü'ş-şer'iyeye 'inde'l-imâm İbn Kayyim el-Cevziyye*, 63; Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 45.

⁵⁵ Bk. İbrahim Türk, "Hukuki Boşluğun Doldurulması Bağlamında Hz. Ömer'in (Ö. 23/644) Fıkıhında Maslahat ve Siyâset-i Şer'iyeye", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (Aralık 2023), 49-50.

⁵⁶ Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 50.

⁵⁷ İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 6/20.

⁵⁸ İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 6/20; Köksal, *Fıkıh ve Siyaset*, 49, 50; Taz'ir ve siyaset ilişkisi hakkında ayrıca bk. Adnan Koşum, "İslam Hukukunda 'Siyaset-i Şer'iyeye' Kavramı", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 16/3 (2003), 350-358; Apaydın, "Siyâset-i Şer'iyeye"; Tuncay Başoğlu, "Ta'zir", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 24 Ekim 2024); Midilli, *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şeriat-Kanun Ayrımı*, 99; Siyâset-i Şer'iyeye ve ta'zir arasında kurulan bu ilişki geç dönemde ve özellikle hanefî mezhebinde karşımıza çıkmaktadır. bk. Talip Türkan, "İslâm Ceza Hukukunda Nitelikli Cinsel Saldırı Suçu Üzerine Bazı Mülâhazalar", *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/1 (30 Haziran 2023), 65.

4. İbn Âbidîn'in siyaset-i şer'iyeye açısından ele aldığı bazı meseleler

İbn Âbidîn'in siyaset kapsamında ele aldığı bazı meseleleri bu kısımda ele alacağız. Bahsedeceğimiz bu meselelerin bir kısmında verilen hükmün siyâset-i şer'iyeye olduğu müellif tarafından bizzat belirtilirken bir kısmında ise bu yönde bir açıklama yapılmamıştır. Bu meseleleri ölüm cezasına hükmedilenler ve edilmeyenler şeklinde iki kısma ayırarak inceleyeceğiz.

4.1. Siyaseten ölüm cezası

İbn Âbidîn, İmam'ın (Veliyyü'l-Emr-Devlet Başkanı) işlediği suçu sürekli tekrarlayan kişiyi, siyâset-i şer'iyeye sınırları içerisinde ölüm cezasına çarptırılabilceği görüşünü savunmuştur. Aşağıda vereceğimiz örneklerde derinlemesine inilmeyip sadece konumuzla alakalı bölümler kısaca ele alınacaktır.

4.1.1. Hırsızın siyaseten öldürülmesi

Hırsızlığın haram oluşu İslam hukukunda yoruma yer bırakmayacak şekilde açıktır. Bir hırsızlık eylemini işleyen kişinin de eylemin niteliğine göre hangi cezayı alacağı belirlenmiştir. Siyâset-i şer'iyeye ile hırsızlık suçunun arasındaki bağ, hırsızlık suçunun tekrarlanması durumunda karşımıza çıkmaktadır.

İbn Âbidîn'e göre eğer hâkim, hırsızlık suçunu işleyen kişinin bu suçu tekrarlayarak yeryüzünde fesadı yaydığına kanaat getirirse suçluyu siyaseten idam cezasına çarptırabilir.⁵⁹ Nitekim İbn Âbidîn, çeşitli suçların arasında hırsızlığı da saydıktan sonra "bu suçları tekrar etmeleri halinde siyaseten öldürülmeleri helal olur" (إذا تكرر منهم ذلك حل قتلهم) (سياسة) diyerek bu durumu açıkça ifade etmiştir.⁶⁰ *el-İnâye, el-Fetâvâ's-Sirâciyye ve el-Fetâvâ'l-Hindiyye*'de benzer ifadelerle birlikte hırsızlığın tekrarlanması durumunda siyâseten öldürülebileceği ifade edilmektedir.⁶¹

Bu durum makâsıd-ş-şer'î'a sınırları dâhilindedir. Öyle ki malın korunması zaruriyattandır ve hırsız suçu işleyerek bunu ihlal edip insanlara zarar vermiştir. İnsanların menfaati ve malların korunması için hırsızlık suçunun engellenmesi gerekir. Tekrarlanarak işlenen bu suçun engellenmesi ise hâkimin gerekli görmesi halinde siyaseten ölüm olabilir.

⁵⁹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/169.

⁶⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/20; İlgili tespit için ayrıca bk. Midilli, *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şeriat-Kanun Ayrımı*, 114.

⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bk. 'Osman b. 'Alî b. Mehcen el-Bâri'î Faḥruddîn el-Ḥanefî ez-Zeyla'î, *Tebyînu'l-ḥakâik şerḥu Kenzi'd-dakâik ve Ḥâşiyeti's-Şelebî* (Bulak; Kahire: el-Maḥba'atu'l-Kubrâ'l-Emîriyye, 1314), 3/225; Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Muhammed b. Maḥmûd el-Bâbertî, *el-İnâye fî şerḥi'l-Hidâye* (Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1489/1970), 5/397; Kâriülhidâye, *el-Fetâvâ's-Sirâciyye*, thk. Muhammed Osman el-Bestevî (y.y.: Dârü'l-Ulûm Zekerîyyâ, 2011), 288; Burhânpûrlu Şeyh Nizâm vd., *el-Fetâvâ'l-Hindiyye* (Mısır: el-Matba'atü'l-Kübra el-Emîriyye, 2. Basım, 1310/1892), 2/182.

4.1.2. Sihir yapanın (büyücünün) siyaseten öldürülmesi

Âlimler sihrin haram olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.⁶² İbn Âbidîn, sihrin varlığını ve etkisini kabul ederken sihrin sadece insanlara zarar ve eziyet vermek için yapıldığı görüşündedir.⁶³ Siyâset-i şer'iyye ile ilgili olan ve çalışmamızda yer vereceğimiz sihir ise kişiyi küfre götürmeyen sihirdir. Zira kişiyi küfre götüren sihri yapan kişi küfrü sebebiyle öldürülür.

İbn Âbidîn sihir yapanın öldürülebilmesini insanlara zarar vermesine bağlamaktadır. Ona göre sâhir/büyücü tıpkı hariciler, zındıklar, yol kesenler gibi insanlara verdiği zararı ve yeryüzünde yaydığı fesadı engellemek için öldürülür.⁶⁴ İbnü'l-Hümâm da sihir yapanın fesadı yayması sebebiyle öldürüleceği kanaatinde-dir.⁶⁵ Nitekim *el-Fetâva'l-Hindiyye*'de de aynı sebep öne sürülerek sihir yapanın öldürülebileceği ifade edilmiştir.⁶⁶

Bize göre büyücünün insanlara ya da diğer bir ifade ile ümmete vermiş olduğu zararı engellemek için öldürülebilmesi siyâset-i şer'iyye kabilindedir. Nitekim ümmetin maslahatı göz önüne alınarak büyücünün öldürülmesiyle insanlara vermiş olduğu zarar engellenir. Bilindiği gibi siyâset-i şer'iyyenin amacı da ümmetin maslahatını gerçekleştirmektir. Nitekim İbn Âbidîn'in büyücüyü; haricilere, zındıklara ve yol kesenlere benzetmesi ceza olarak verilen öldürme sonucunun siyâset-i şer'iyye kapsamında olduğunu gösterir.

4.1.3. Bid'at çıkaranın siyaseten öldürülmesi

Bid'at'ın tanımı konusunda ulema genel olarak iki kısma ayrılmıştır: Bir kısmı bid'at'ın anlamını çok geniş tutarak "bid'at, Kur'an ve Sünnette bulunmayıp yeni ortaya çıkan her

⁶² Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Aḥmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muḡnî*, thk. Tâhâ ez-Zeynî vd. (Kahire: Mektebetü'l-Ḳahire, 1388/1968-1389/1969), 9/89; Ḳalyûbî, *Ḥâşiyetâ Ḳalyûbî ve 'Amîre*, 4/170; Cemal, *Ḥâşiyetü'l-Cemal*, 5/111.

⁶³ İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/134, 6/382.

⁶⁴ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşki İbn Âbidîn, "Tenbîhü'l-vülât ve'l-ḥukkâm 'alâ aḥkâmî şâtîmî ḥayri'l-enâm ev eḥadi ashâbîhi'l-kirâm", *Mecmû'atü resâilî İbn Âbidîn*, thk. Muhammed el-'Azâzî (Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2014), 1/504; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşki İbn Âbidîn, "Sellü'l-hüsâmü'l-hindî li-nuşreti Mevlâna Ebû Hâlid en-Nakşibendî", *Mecmû'atü resâilî İbn Âbidîn*, thk. Muhammed el-'Azâzî (Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2014), 2/443, 444.

⁶⁵ Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ḳadîr li'l-'âcizî'l-fakîr* (Mısır: Şirketü Mektebe ve Maḥba'atu Muştafâ el-Bâbî el-Ḥalebî ve Evlâduhü, 1970), 6/99.

⁶⁶ Burhânîpûrlu Şeyh Nizâm vd., *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/381.

şeydir” derken, diğer bir kısım ulema ise İslam’a aykırı olan her şeyin bid’at olduğunu söylemiştir.⁶⁷

İbn Âbidîn ise bid’atı haram, vacip, mendup sünnet, mekruh ve mubah olan bid’at olarak beş kısımda ele almıştır.⁶⁸ Konumuz ile ilgili olan bid’at ise haram veya mekruh olup yapan kişiyi küfre götürmeyen bid’attır. Böyle bir bid’atı işleyen kişi ta’zir ile cezalandırılabilceği gibi bazı durumlarda insanlara ve İslam dinine verdiği zararı engellemek için siyâset-i şer’iyye dâhilinde ölüm ile cezalandırılabilir. Şöyle ki; mübtedinin ta’zir ile cezalandırılmasındaki gaye bid’at’ını engellemek içindir. Eğer ilk aşamada bu engelleme başarılı olmazsa bid’at engellenene kadar ta’zir cezası artırılır. Ta’zir’in fayda vermediği durumlarda ise son çare olarak ölüm cezasına başvurulur. İbn Âbidîn’e göre böyle bir mübtedi siyaseten ölüm cezasına çarptırılır.⁶⁹

Sultan, ortaya çıkardığı bid’at’a insanları davet eden kişiyi İslam dinine vermiş olduğu zararı ve yaydığı fesadı engellemek için siyaseten öldürebilir.⁷⁰ Aynı şekilde mübtedi, bid’atını yayması⁷¹ ve bu suçu tekrar tekrar işlemesi sebebiyle siyaseten öldürülebilir.⁷² İbn Âbidîn bu meselede son çare olarak siyaseten ölüm cezasının verileceğini açıkça belirtmiştir.

4.1.4. Bâgî’nin siyaseten öldürülmesi

Fukahâ bâgî’nin birçok tanımını yapmıştır. Bu tanımların birleştikleri tarif ise şudur: Kendilerince haklı bir gerekçeyle ancak hakikatte ise haksız yere İmam (Devlet Başkanı)’a karşı ayaklanarak, ona itaatten çıkan Müslüman gruptur.⁷³

İbn Âbidîn bâgîler hakkında şöyle söylemektedir: Onlar kendilerine ve başkalarına zarar verirler, kanları hederdir,⁷⁴ işte bu sebeple adil⁷⁵ olan kişi, bir bâgîyi öldürse ona kısas ve diyet gerekmez, malını telef etse tazmin etmesi gerekmez, daha fazla zararı engellemek için öldürmekle bile olsa ümmeti onların şerrinden korumak imama/devlet başkanına vacip

⁶⁷ Heyet, *Mevsûatü’l-Fıkhıyyetü’l-Kuveytiyye* (Kuveyt: Vizaretü’l-Evkâf ve’ş-Şuuni’l-İslamiyye, 1404), 8/21-23.

⁶⁸ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 2/299.

⁶⁹ “جار قتله سياسة” bk. İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 6/386.

⁷⁰ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 6/386.

⁷¹ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 6/20, 322.

⁷² İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 6/20, 322, 386.

⁷³ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 3/107.

⁷⁴ “Kanları hederdir” tabiri ile, öldürüne kısas ya da diyet gibi herhangi bir şeyin gerekmeyeceği kastedilmektedir. Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 190.

⁷⁵ Devlete/devlet başkanına isyan etme konusu altında adil ya da adalet ehli ifadesiyle; isyancılarla aynı safta yer alamayan, onlara karşı gelen, devlet başkanının safında yer alarak onu destekleyen kişi kastedilmektedir.

olur.⁷⁶ Bâgî, siyâset-i şer'iyeye kapsamında öldürülebilir.⁷⁷ Öldürülmesinin sebebi ise şerrinin ve zararının kullardan defî içindir.⁷⁸

İbn Âbidîn bâgîyi fitne ehlerinden olması sebebiyle hırsızlara ve yol kesicilere benzetmiştir.⁷⁹ Yukarıda İbn Âbidîn'in yol kesenin ve hırsızın, ümmete verdikleri zararı engellemek için siyaseten öldürülebileceği görüşünde olduğunu belirtmiştik. Bâgînin fitne ehlerinden olduğu ve fitnenin Müslümanları gruplaştırarak ümmete çok büyük zararlar verdiği göz önüne alındığında, ümmetin maslahatı için bu zararın bir şekilde engellenmesi gerektiği ve bu engellenmenin bazı durumlarda ölüm cezası şeklinde olabileceği ortaya çıkar. Son çare olan bu öldürme cezası ise siyâset-i şer'iyeye kapsamında değerlendirilir. Nitekim İbn Âbidîn'in Zeylâ'nin bazı durumlarda bâgînin siyaset kabilinden öldürülebileceğini ifade ettiği görüşüne de atıfta bulunarak eserinde yer vermesi onun da bu görüşte olduğunu yani bâgînin gerekli görülmesi halinde devlet yönetimi tarafından öldürülmesinin siyâset-i şer'iyeye dahilinde olduğunu gösterir.⁸⁰

İbn Âbidîn'in siyâset-i şer'iyeye kapsamında değerlendirdiği ölüm cezalarının hangi durumlarda verilebileceğine dair görüşlerinin anlaşılması açısından verdiğimiz bu örnekler yeterli görünmektedir. Şimdi ise siyâset-i şer'iyeye olarak nitelendirilip, ölüm cezası olmayan diğer cezaların İbn Âbidîn'deki tatbikatlarını birkaç örnekle göreceğiz.

5. Çeşitli meselelerde siyâset-i şer'iyeye uygulamaları

5.1. Hidâne (çocukların bakımı)

Fikhî terim olarak Hidâne; hak sahibi olan kimsenin çocukların bakımını üstlenmesi olarak tarif edilmiştir.⁸¹

Normal şekilde devam eden aile hayatında çocuk anne-babasının yanında yetişmektedir. Ancak eşlerin ölümü veya evlilik hayatının boşanma ile sona ermesi gibi bazı özel durumlar ortaya çıkabilir. İşte bu gibi durumlarda bakıma muhtaç olan çocuğun yetiştirilmesi gereken yer araştırılır. İslam fikhî çocuğun en iyi şekilde yetiştirilmesi için bu konuya düzenlemeler getirmiştir.⁸² Hidâne hakkına sahip olacak kimselerde hür olmak, âkil ve bâliğ olmak, mürted olmamak, emin/güvenilir olmak, çocuğun hizmetini

⁷⁶ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/415-420.

⁷⁷ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 3/107.

⁷⁸ İbn Âbidîn, "Tenbîhü'l-vülât ve'l-ḥükkâm 'alâ aḥkâmî şâtîmi ḥayri'l-enâm ev eḥadi ashâbihi'l-kirâm".

⁷⁹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/420.

⁸⁰ "وقتل الباغي في هذه الحالة للسياسة" bk. İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 3/107; Bâgînin öldürülmesiyle ilgili olarak ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Ebû'l-Ḥasen 'Alî b. Muḥammed el-Başrî el-Mâverdi, *el-Aḥkâmü's-sultânîyye*, thk. Ahmed Câd (Kahire: Dârü'l-Hadis, 2006), 100-104.

⁸¹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/252.

⁸² el-Keylânî, *es-Siyâsetü's-şer'iyeye medḥal ilâ tecdîdi'l-ḥitabi'l-İslâmî*, 137.

gerçekleştirebilecek güce sahip olmak ve yabancı bir erkekle evli olmamak gibi şartlar aranır.⁸³

Siyasetü’ş-şer’iyye ile hidâne arasındaki ilişki, zikrettiğimiz şartların sonuncusu olan hâdın (bakım sorumluluğunu üstlenecek kişi) olacak kadının çocuğa mahrem olan bir erkekle evli olmaması şartında karşımıza çıkmaktadır. İbn Âbidîn bu konuda hidâne hakkının yabancı bir erkekle evli olan anneden direkt alınamayacağını, burada önemli olanın çocuğun maslahatı olduğunu, bu sebeple şartlara bakılması gerektiğini, çocuğun böyle bir anneden alınması durumunda belki daha kötü bir ortamda yetiştirileceğini, böyle bir durumda da çocuğun yabancı erkekle evli olan annenin himayesinde yetişmesinin daha isabetli olacağını söylemektedir.⁸⁴

İbn Âbidîn hidânenin asıl amacının çocuğun maslahatı olduğunu söyleyerek zikredilen şartın gerçekleşmesi durumunda hâkimin (kadı) görüşünün bu durumda geçerli olduğunu ve hâkimin de çocuğun yetiştirilmek üzere verilecek olan her iki tarafın durumunu detaylı bir şekilde araştırıp analiz etmesi gerektiğini, çocuğun maslahatı hangi tarafta daha çok ise (bu yabancı bir erkekle evli olan anne olsa bile) hidâne hakkını ona vermesi gerektiğini ifade etmektedir.

İlk etapta mesele incelendiğinde verilen sonucun maslahat prensibinden hareketle oluştuğu açıktır. Ancak bize göre bu meselede kararı devlet yetkilisi olarak hâkimin vermiş olması ve tarafların buna uyma zorunluluğun olması meseleyi siyâsetü’ş-şer’iyye kapsamına dahil etmektedir. Buna göre hâkim, hâdine verilecek çocuğun maslahatını gözeterek, her ne kadar zikredilen şartlara uymasa da yabancı bir erkekle evli olan bir anneye çocuğu yetiştirmek üzere verebilir. Bu siyaseten alınmış bir karardır. Hâkimin siyaseten verebileceği bu karar sadece bahsettiğimiz bu şartta değil, diğer şartlarda da olabileceği gibi hâkim gerekli görmesi durumunda hâdın olma konusunda ilk sırada bulunan bir kişiden hidâne hakkını alarak son sıradaki bir kimseye de verebilir.

5.2. Tağrib (sürgün)

Tağrib fikhî bir terim olarak kişinin bir suç işlemiş olduğu bölgeden uzaklaştırılması olarak tarif edilmektedir.⁸⁵ Tağrib konusunda örneklerle ayrıntıya girmeden asıl konumuz olan siyâset-i şer’iyye alakasına geçelim: Bu konuda esas alınacak nokta maslahattır. Eğer hâkim tağrib cezasında maslahatı öngörüyorsa bu cezayı uygulamaya koyar. Verdiği bu

⁸³ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 5/253.

⁸⁴ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 5/266; Siyâset-i şer’iyye ve hidâne arasındaki ilişki hakkında daha fazla bilgi için bk. Abdullah İbrahim el-Keylanî, “Sulţatu veliyyü’l-emr fi minehî ħaĳĳi’l-ħazâneti li’l-mütezzevvice min ecnebî”, *Mecelletü Dirâsat ‘ulumu’ş-şer’iyye ve’l-ħânun* 24/2 (1997); el-Keylanî, *es-Siyâsetü’ş-şer’iyye medĳal ilâ tecdidü’l-ħitabi’l-İslâmî*, 136-146.

⁸⁵ Ebû’s-Sa’âdât el-Mubârek b. Muĳammed el-Cezerî İbnu’l-Esîr, *en-Nihâye fi Ćaribi’l-ħadiş ve’l-eşer*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Maĳmûd Muĳammed eĳ-Īanâĳĳî (Beyrut: el-Mektebetü’l-İlmiyye, 1399/1979), 3/349.

tağrib cezası da siyâset-i şer'iyye kapsamında değerlendirilir. İbn Âbidîn de tağribi maslahat ile ilişkilendirir. Buna göre, eğer imam, ta'zir cezası olarak tağribde maslahatın varlığı ile ilgili zannı galibe sahip olursa, söz konusu cezayı uygulamalıdır.⁸⁶ Ayrıca insanlara eziyet veren kimsenin bulunduğu bölgeden sürgün edilmesi gerektiğini ifade eder.⁸⁷ Nitekim Zeylaî de sürgünün siyaset cezası olduğu zikretmektedir.⁸⁸

Tağrib meselesi, zina suçunu işleyen gayr-ı muhsan kimsenin cezasında da karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir kişinin asıl cezası sadece 100 celdedir. Bu ceza tağrib cezası ile birlikte uygulanamaz. Ancak imam bu kişiye tağrib cezası verilmesinde maslahat olduğu görüşünde olursa, değnek cezasıyla birlikte tağrib cezasını da uygular.⁸⁹ Hanefilerin bu görüşüne karşın diğer mezhep âlimlerine göre tağrib haddin bir parçasıdır.⁹⁰

Gayr-ı muhsan olup zina suçunu işleyen kişiye had cezası ile birlikte tağrib cezasının uygulanıp uygulanamayacağı ulema arasında ihtilafli bir meseledir. Bu konuda Hanefiler eğer imam iki cezanın bir arada uygulanmasında maslahat olduğunu görürse uygulayabileceğini söylerken, Şâfiîler ve Hanbelîler ise maslahat olmaksızın had cezası ile birlikte tağrib cezasının da uygulanabileceği görüşünü benimserler. Mâlikîler ise bu konuda cinsiyet üzerinden bir yaklaşımda bulunurlar ve zina yapan kişi erkek ise, iki cezanın bir arada uygulanabileceğini; söz konusu suç irtikâb eden kadın ise uygulanamayacağı üzerinde dururlar.⁹¹

Hz. Ömer'in Nasr b. Haccâc'ı yakışıklılığından dolayı kadınlar arasında fitne çıkması sebebiyle bu durumu engellemek adına onu Basra'ya sürgün etmesine de değinen İbn

⁸⁶ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/19.

⁸⁷ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/110.

⁸⁸ bk. Zeylaî, *Tebyînu'l-ḥakâik şerhu Kenzi'd-dakâik ve Ḥâşiyeti's-Şelebi*, 3/174.

⁸⁹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 1/432.

⁹⁰ Bk. Ebû'l-Kâsim Muḥammed b. Aḥmed b. Muḥammed el-Kelbî el-Ğirnâṭî İbn Cuzey, *el-Ḳavâninü'l-fikhiyye fi telhîşi mezhebi'l-Mâlikiyye ve't-tenbîh 'alâ mezhebi's-Şâfi'iyye ve'l-Ḥanefiyye ve'l-Ḥanbeliyye*, thk. Macid Hamevî (Beirut: Dar İbn Hazm, ts.), 582; Mansûr b. Yûnus b. Salâhuddîn b. Hasen el-Hanbelî el-Buhûtî, *er-Ravzû'l-mürbi' şerhu Zâdi'l-müstakni'*, thk. Muhammed Mirabî (Beirut: Mu'essesetu'r-Risâle, 2019), 437; Talip Türcan, "Sürgün", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 24 Ekim 2024); Hüseyin Esen, "Zina", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 24 Ekim 2024); Rıfat Uslu, "İslam Hukukunda Sürgün Cezası", *Yeni Fikir Dergisi* 7/14 (01 Temmuz 2015), 129.

⁹¹ 'Alî b. Muḥammed Mâverdi, *el-Ḥâvi'l-Kebîr fi fikhi mezhebi'l-İmâm's-Şâfi'i ve huve Şerhi Muḥtaşar el-Muzenî*, ed. Şeyḫ 'Alî Muḥammed Mu'avviḫ vd. (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 19/13/193; Ebû'l-Velid Muḥammed b. Aḥmed b. Muḥammed b. Aḥmed Kurtûbî Endelusî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid* (Kâhire: Dâru'l-Ḥadîs, 2004), 4/219; İbn Ḳudâme el-Maḳdisî, *el-Muğni*, 9/37, 38; Şihabeddin el-Karâfi, *ez-Zahîre*, ed. Se'îd A'râb (Beirut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994), 12/88; Şemsüddîn Muḥammed b. 'Abdillâh el-Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî 'alâ muḥtaşari'l-Ḥiraḳî* (b.y.: Dâru'l-'Ubekân, 1993), 6/278-280; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 5/11; Şemsüddîn Muḥammed Ḥaṭîb Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 6/5/448; Ḳalyûbî, *Ḥâşiyetâ Ḳalyûbî ve 'Amîre*, 4/278.

Âbidîn, bu işlemin de açıkça siyaset-i şer'iyeye olduğunun ifade etmiştir.⁹² Bâbertî de bu konuda siyaset olarak karar verildiği kanaatindedir.⁹³

Hanefî ve Malîkîlere göre tağrib cezasının uygulanmasında temel belirleyici unsur maslahattır. Bu mezheplerin perspektifine göre İmam, tağrib cezasını siyâset-i şer'iyeye çerçevesinde ve maslahat ilkesini esas alarak uygulayabilir. Nitekim İbn Âbidîn, tağrib meselesini ele aldıktan hemen sonra siyâset-i şer'iyeye konusuna değinmiş ve bu bağlamda siyasetin farklı tanımlarına ve fakihlerin yaklaşımlarına yer vermiştir.⁹⁴ Bu durum da tağrib meselesini siyaset içerisinde ele aldığı açıkça göstermektedir.

5.3. İbadetler karşılığında ücret alınması

Bu başlık altında değerlendirilecek olan ibadetlerden kastedilen; ezan, kamet, cemaate imamlık yapma, Kur'an ve fıkıh öğretmek gibi hususiyetlerdir. Bu tür ibadetleri ücret karşılığında yapma konusunda ulemayı iki kısma ayırmak mümkündür: Hanefî,⁹⁵ Mâlikî,⁹⁶ Şâfiî⁹⁷ ve Hanbelî⁹⁸ mezhebinin klasik dönem uleması bu tür ibadetler karşılığında ücret almayı caiz görmezken, müteahhir ulema bu duruma cevaz vermektedir.⁹⁹ Bu meselede ücret ile kastedilen, talebe ve cemaatten alınan paradır. Hanefî mezhebine göre bu hizmetleri yürütenlerin hazineден (beytülmâl) maaş (atıyye) almalarında ve vakıflardan ödenek (vazıfe) almalarında sakınca bulunmamaktadır.¹⁰⁰

⁹² “وَكذلك السياسة كما مر في نفي عمر لنصر بن الحجاج” bk. İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/20; Ayrıca bk. Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür'âî ed-Dımaşkî el-Ĥanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *eṭ-Ṭuruku'l-ĥükmiyye fi's-siyâseti's-şer'iyeye* (Kahire: Dâr İbnü'l-Cevzî, 2013), 20; Hz. Ömer'in bazı fıkhi uygulamaları ve etkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Biltâcî, *Menhecü Ömer b. el-Ĥattab fi't-teşri': dirâse müstev'abe li-fikhi Ömer ve tanzimâtihi*; Yusuf Eşit, “Hz. Ömer Uygulamalarının Fıkhi Mezheplere Yansımaları”, *Dini Araştırmalar* 21/54 (15 Aralık 2018), 107-130.

⁹³ Bâbertî, *el-İnâye fi şerhi'l-Hidâye*, 5/245.

⁹⁴ Bk. İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/20.

⁹⁵ 'Alâ'uddîn Ebûbekir b. Mes'ûd b. Aĥmed el-Ĥanefî el-Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î' fi tertibi's-şerâ'î'* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1986), 4/191; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/206, 353, 354.

⁹⁶ Muhammed b. Abdullah Haraşî, *eş-Şerhu'l-kebir 'alâ Muhtaşarı Ĥalîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikir, ts.), 7/17; Ancak Malikiler Kur'an öğretimi karşılığında ücret alınmasını caiz görmüşlerdir. Bk. Muhammed b. Aĥmed b. 'Arefe ed-Desûkî, *Ĥâşiyetu'd-Desûkî 'ala's-Şerhi'l-kebir* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 4/18.

⁹⁷ Şafiiler sadece Kur'an öğretimi karşılığında ücret alınmasını caiz görmüşlerdir. Bk. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Ravdatu't-ṭâlibîn ve 'umdetu'l-muttaĥîn*, ed. Zuheyr eş-Şâşî (Beyrut: el Mektebetü'l-İslâmî, 1991), 12/7/304.

⁹⁸ İbn Ĥudâme el-Maĥdisî, *el-Muĥnî*, 5/410.

⁹⁹ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kubrâ*, 3/33; Şems ed-Dîn Muhammed b. Aĥmed eş-Şâfiî el-Ĥaṭîb eş-Şirbînî, *el-İknâ' fi halli elfâzi Ebî Şucâ'* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 3/461; Desûkî, *Ĥâşiyetu'd-Desûkî*, 4/16, 17; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/206, 353, 354.

¹⁰⁰ Bk. Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşkî İbn Âbidîn, “Şifâü'l-'alîl ve bellü'l-ğalîl fi ĥükmi'l-vaşiyyeti bi'l-ĥetâmât ve't-teĥâlîl”, *Mecmû'atü resâili İbn Âbidîn*, thk. Muhammed el-'Azâzî

İbadetler karşılığında ücret almayı caiz görmeyenlerin temel dayanağı, bu fiillerin yalnızca Allah'ın rızasını kazanma amacıyla yapılması gerektiği anlayışıdır.¹⁰¹ Zikri geçen ulema görüşlerini, "İnsan için ancak çalıştığı vardır"¹⁰² ayeti ve "Kur'an'ı okuyun, onda aşırıya gitmeyin, ondan yüz çevirmeyin, ondan kazanç sağlamayın, ..." ¹⁰³ hadisi ile delillendirirler.

Zamanın ve şartların değişmesiyle, ibadetler karşılığında ücret alınmamasına yönelik önceki yaklaşım da değişmiş ve bu tür hizmetlere izin verilmeye başlanmıştır. İlk olarak, Kur'an öğretimi diğer ibadetlerden ayrılmış ve bu hizmet karşılığında ücret alınmasının caiz olduğu hükmüne varılmıştır. Bu görüş, öğretim işini yapan kişinin maslahatını esas alarak temellendirilmiştir. Zira Kur'an'ı öğreten kişi ücret almaksızın bu işi yapmaya devam etse geçimini sağlamak için başka bir işle uğraşamayacaktır. Bunun tabii sonucu olarak öğretme işini yapan kişi zarar görecektir. Çünkü kişinin herhangi bir geçim kaynağı olmaksızın hayatını idame ettirmesi imkânsızdır. Kur'an öğretimi karşılığında ücret alınmasında aynı zamanda ümmet ve İslam dini için de maslahat vardır. Eğer öğretici ücret almaz ise Kur'an öğretimini bırakarak hayatını idame etmek için başka bir işle meşgul olacak ve bu durum da Kur'an öğrenmenin zamanla ortadan kalkmasına neden olacaktır. İşte bu sebeple Kur'an öğretimi karşılığında ücret alınması zaruret ile illetlendirilerek cevaz verilmiştir.¹⁰⁴

Ücret karşılığında Kur'an öğretimine verilen cevazdan sonra fıkıh öğretimine, imamlık ya da müezzinliğe veyahut bunların benzeri diğer ibadetler karşılığında ücret alınmasına da cevaz verilmiştir.¹⁰⁵ İbn Âbidîn bu ibadetlere cevaz verilme sebebinin zarurete ve insanların bunlara olan ihtiyaçlarına dayandırmaktadır.¹⁰⁶ Nitekim çeşitli araştırmacılar da

(Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2014), 1/255; Kamil Miras bu meselede devlet veya vakıf tarafından verilen ücretlerin caiz olduğu noktasında selef ve halef ulemâ arasında icma olduğunu ifade etmektedir. Bk. Kamil Miras, *Tecrid-i sarîh tercemesi ve şerhi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984), 7/53; Abdurrahman Çetin, "Ücretle Kur'an Öğretme ve Okuma Meselesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (1993), 121.

¹⁰¹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 9/76.

¹⁰² en-Necm 53/39

¹⁰³ Ebû 'Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu'ayb el-Ârna'ût, 'Âdil Murşid vd. (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001), 24/288.

¹⁰⁴ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 9/76; İbn Âbidîn, "Şifâü'l-'alîl ve bellü'l-galîl fi hükmi'l-vaşiyyeti bi'l-ĥetâmât ve't-teĥâlîl", 1/252-255; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dimaşki İbn Âbidîn, "Neşrü'l-'arf fi binâi ba'zi'l-ahkâm 'ale'l-'urf", *Mecmû'atü resâili İbn Âbidîn*, thk. Muhammed el-'Azâzî (Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2014), 2/173.

¹⁰⁵ İbn Âbidîn, "Şifâü'l-'alîl ve bellü'l-galîl fi hükmi'l-vaşiyyeti bi'l-ĥetâmât ve't-teĥâlîl", 1/255.

¹⁰⁶ Bk. İbn Âbidîn, "Şifâü'l-'alîl ve bellü'l-galîl fi hükmi'l-vaşiyyeti bi'l-ĥetâmât ve't-teĥâlîl", 1/238-318; İbn Âbidîn, "Tenbîhü'l-vülât ve'l-ĥükkâm 'alâ ahkâmi şâtimi ĥayri'l-enâm ev eĥadi ashâbihi'l-kirâm", 1/517.

yapılan bu uygulamayı siyâset-i şer'iyeye sınırları içerisinde yer alan siyasi bir tedbir olarak ele almışlardır.¹⁰⁷

İbadetler karşılığında ücret alınması sadece zaruret kapsamında mütalaa edilebilir. Bu zaruret içerisinde biri; öğretene veya işi yapan kişi açısından, diğeri ise; ümmet veya İslam dini açısından olmak üzere iki taraflı bir maslahat söz konusudur.

Bu meseleyi günümüz açısından değerlendirecek olursak, İslam ülkelerinde, her mahallede en azından bir mescit ve Kur'an kursu bulunmaktadır. Buralarda imam, müezzin ve Kur'an kursu öğreticisi devlet tarafından maaş karşılığı görevlendirilmiştir. Zikri geçen görevliler geçimlerini bu vazife sayesinde sağlamaktadırlar. İnsanlar camilere giderek cemaatle namaz kılip, kurslara giderek Kur'an okumayı öğrenmektedirler. Devlet tarafından maaşların ödenmediğini ve ibadet karşılığı ücret almanın caiz olmadığını varsayarsak, görevlilerin hepsi hayatlarını idame etmek için ifa ettikleri vazifeleri terk ederek başka kazanç yolları arayacak ve bu da hem İslam dinine hem de Müslüman ümmete zarar verecektir. İşte fukahânın ibadetler karşılığında ücret almaya cevaz vermesi bu zararı engellemek gayesine matuftur ki, bu da siyâset-i şer'iyeye kapsamında değerlendirilebilir. Böylece devlet, ehil olan kişileri görevlendirir ve yetki verir. Bu şekilde hem görevlilerin hem de İslam dininin maslahatı korunmuş olur.

Sonuç

Hanefi mezhebinin son dönem meşhur fakihlerinden İbn Âbidîn, İslam hukukunun geniş yelpazesinde siyâset-i şer'iyeye dair önemli katkılarda bulunmuş, bu kavramı yalnızca belirli fikhi meselelerle sınırlı bir uygulama olarak görmemiştir. Aksine, siyâset-i şer'iyeyi hayatın her alanını kapsayan, esnek ve dinamik bir yönetim ilkesi olarak değerlendirmiştir. Bu yaklaşımı, onun hem teorik hem de pratik bir hukuk anlayışına sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmamızda da belirtildiği gibi, İbn Âbidîn'in siyâset-i şer'iyeye yaklaşımı, re'y, örf, istihsan ve maslahat gibi hüküm koyma yöntemleriyle sıkı bir ilişki içerisinde. Ona göre bu yöntemler, siyâset-i şer'iyenin kamu yararı doğrultusunda uygulanabilirliğini sağlayan temel unsurlardır. Özellikle maslahat ilkesi, İbn Âbidîn'in siyâset-i şer'iyeye dair ele aldığımız örneklerinde merkezi bir konuma sahiptir. Maslahat, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal faydayı önceleyen bir ilke olarak ön plana çıkarılmış ve siyâset-i şer'iyenin meşruiyetini sağlamada temel bir dayanak olarak ele alınmıştır.

Klasik dönem fukahâsı arasında siyâset-i şer'iyenin kapsamı konusunda iki ana yaklaşım göze çarpmaktadır. Bir grup bu kavramı daha dar bir çerçevede ele alarak yalnızca ukûbât sahasına hasretmiş, diğere bir grup ise siyâset-i şer'iyeyi hayatın sosyal, ekonomik, askerî ve siyasi tüm alanlarında geçerli kılacak şekilde geniş bir perspektiften

¹⁰⁷ Bk. Muhammed Fethî Düreynî, *Hakku'l-ibtikâr fi'l-Fıkhî'l-İslâmî el-Mukârin* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981), 67, 68; el-Keylânî, *es-Siyâsetü's-şer'iyeye medhal ilâ tecdîdî'l-ĥitabî'l-İslâmî*, 87, 88.

değerlendirmiştir. İbn Âbidîn'in yaklaşımı, bu ikinci gruba daha yakın durmaktadır. Ona göre siyâset-i şer'iyye, toplumun değişen ihtiyaçlarına ve şartlarına uyum sağlayabilen, bu nedenle de hayatın her alanında uygulanabilir bir ilke olarak tasvir edebiliriz.

Siyâset-i şer'iyyenin uygulama alanı konusunda İbn Âbidîn'in yaptığı ayrımlar da dikkat çekicidir. Özellikle ta'zir ile siyâset-i şer'iyye arasındaki fark, bu kavramın ceza hukukuyla sınırlı olmadığını göstermektedir. İbn Âbidîn, ta'ziri suç temelli bir yaptırım olarak değerlendirirken, siyâsetin kamu düzeni ve maslahat gereği suç unsuru bulunmayan durumlarda bile uygulanabileceğini ifade etmiştir. Bu ayrım, siyâset-i şer'iyyenin, ta'ziri de içine alan, daha geniş bir misyon taşıdığını ve toplumsal faydayı gözeten kapsamlı bir yönetim anlayışı olduğunu ortaya koymaktadır.

Modern fakihler de siyâset-i şer'iyyeyi şeriata uygunluk, genel hükümlere muhalif olmama ve ifrat ile tefritten kaçınma gibi prensiplere bağlamışlardır. Bu prensiplerin, İbn Âbidîn'in yaklaşımlarında da zımnen yer aldığı görülmektedir. Kur'an, Sünnet ve sahabe uygulamalarına dayanan maslahat ilkesi hem klasik dönemde hem de modern zamanlarda siyâset-i şer'iyyenin temel dayanağı olarak kabul edilmiştir. Bu ilke, İbn Âbidîn özelinde eserlerinden vermiş olduğumuz örneklerde sıkça vurgulanmış ve siyâset-i şer'iyyenin ümmetin yararını gözetme noktasındaki rolünü güçlendirmiştir.

Sonuç olarak, İbn Âbidîn'in siyâset-i şer'iyyeye yaklaşımı, İslam hukukunun hayatın tüm alanlarını kapsayan esnek ve kapsamlı yapısını ortaya koymaktadır. Onun örnekleri, siyâset-i şer'iyyenin kamu yararını önceleyen, toplumsal düzeni sağlayan ve değişen şartlara uyum sağlayan bir mekanizma olduğunu açıkça göstermektedir. Bu yaklaşım, İslam hukukunun zamana ve mekâna uyum sağlayabilen yönünü vurgulayarak, İbn Âbidîn'in fikirlerinin hem dönemi hem de günümüz açısından değerini ortaya koymaktadır. İbn Âbidîn'in siyâset-i şer'iyyeyi sosyal, ekonomik, askerî ve siyasi alanlarda uygulanabilecek bir ilke olarak ele alması, onun yalnızca fıkhi bir mesele olarak değil, aynı zamanda toplumun değişen şartlarına uyum sağlayan bir yönetim aracı olarak tasavvur ettiğini göstermektedir. Bu yaklaşımı, İslam hukukunun zamana, mekâna ve şartlara uyum sağlayabilen yönünü vurgulaması açısından son derece kıymetlidir.

Kaynakça | References

- Ahmed b. Hanbel, Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şu‘ayb el-‘Arna‘ût, ‘Âdil Murşid vd. 50 Cilt. Beyrut: Mu‘essesetu’r-Risâle, 1421/2001.
- Akman, Mehmet. “Örf (Osmanlı Devleti’nde)”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Ekim 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/orf>
- 'Anır, Abdülfettah. *es-Siyâsetü 'ş-şer'tyye fi ahvâlî'sh-şahşlyye*. Amman: Dâru'n-Nefâis, 1998.
- Apaydın, H. Yunus. “Siyâset-i Şer'iyye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Ekim 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/siyaset-i-seriyye>
- Ateş, Mustafa. *Bir Osmanlı Fakihi İbn Âbidîn*. İstanbul; Ankara: İSAM Yayınları, 2022.
- Bâbertî, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Muhammed b. Maḥmûd el-. *el-İnâye fî şerhi'l-Hidâye*. 10 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1489/1970.
- Bardakoğlu, Ali. “İstihsan”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Ekim 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istihsan>
- Başoğlu, Tuncay. “Ta‘zir”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Ekim 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tazir>
- Bedir, Mürteza. “The Hanafi View of Siyasa and Sharia between Idealism and Realism: Al-Hasiri’s Conception of Temporal and Religious Politics: (Siyasa ad-diniyya al-‘uzma and siyasa al-hissiyya al-‘uzma)”. *İslam Tetkikleri Dergisi* 10/2 (Eylül 2020), 451-466. <https://doi.org/10.26650/iuitd.2020.693785>
- Biltâcî, Muhammed. *Menhecu Ömer b. el-Ḥattab fî't-teşrî: dirâse müstev'abe li-fikhi Ömer ve tanzimâtihî*. Kahire: Dâru's-Salam, 3. Basım, 2006.
- Birsin, Mehmet. “‘Siyâset’ten Örfî Hukuka: Siyâset-i Şer'iyyenin Serüveni”. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/2 (Aralık 2019), 425-460.
- Buceyrimî, Süleymân b. Muhammed b. ‘Omer el-Buceyrimî el-Mısrî eş-Şâfi‘î. *et-Tecrîd li-nefi'l-abîd*. 4 Cilt. b.y.: Matbaatü'l-Halebî, 1369/1950.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhuddîn b. Hasen el-Hanbelî. *er-Ravzû'l-mürbi‘ şerhu Zâdi'l-müstakni‘*. thk. Muhammed Mirabî. Beyrut: Mu‘essesetu’r-Risâle, 2. Basım, 2019.
- Burhânîpûrlu Şeyh Nizâm vd. *el-Fetâva'l-Hindiyye*. Mısır: el-Matba‘atü'l-Kübrâ el-Emriyye, 2. Basım, 1310/1892.
- Cemel, Süleyman b. Ömer b. Mansur el-Ezherî. *Ḥâşiyetü'l-Cemel ‘alâ şerhi'l-Menhec*. y.y.: Dâru'l-Fikir, t.y.
- Cuveynî, İmâmu'l-Ḥaremeyn. *Nihâyetü'l-maṭlab fî dirâyeti'l-mezheb*. ed. ‘Abdül‘azîm ed-Dib. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2007.
- Çetin, Abdurrahman. “Ücretle Kur’an Öğretme ve Okuma Meselesi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (1993), 119-131.
- Dede Cöngî, Kemâluddîn İbrahim b. Bahşî. *es-Siyâsetü 'ş-şer'iyye*. thk. Fuad Abdülmün'im. İskenderiyye: Müessesetü Şebâbü'l-Câmi‘a, t.y.
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. ‘Arefe. *Ḥâşiyetu'd-Desûkî ‘alâ'sh-Şerhi'l-kebîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

- Düreynî, Muhammed Fethî. *Hakku'l-ibtikâr fi'l-Fıkhî'l-İslâmî el-Muķârin*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981.
- Düreynî, Muhammed Fethî. *Haşâişu't-teşrî'i'l-İslâmî fi's-Siyâseti ve'l-ħukm*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 2013.
- Ebû'l-Bekâ', Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî el-Kefevî el-Ĥanefî. *el-Külliyât*. thk. 'Adnân Dervîş, Muħammed el-Mısrî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts.
- Ebu'l-Hac, Salah Muhammed. *İs'âdu'l-müftî alâ şerhi 'uķûdi resmi'l-müftî*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 2. Basım, 2018.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar, 3. Basım, 2010.
- Esen, Hüseyin. "Zina". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Ekim 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zina>
- Eşit, Yusuf. "Hz. Ömer Uygulamalarının Fıkhî Mezheplere Yansıması". *Dini Araştırmalar* 21/54 (15 Aralık 2018), 107-130.
- Ferfûr, Muhammed Abdüllatif Salih. *İbn Âbidîn ve eşeruhû fi'l-Fıkhî'l-İslâmî: dirase muķarene bi'l-ķanun*. Dımaşķ: Dâru'l-Beşâir, 2001.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Ĥamid Muħammed b. Muħammed. *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Halilî, Luey bin Abdurrauf. *Leâliü'l-meĥâr fi tahrici meşâdiri İbn Âbidîn fi Ĥâşiyeti reddi'l-muĥtâr*. Amman: Dâru'l-Feth, 2010.
- Haraşî, Muhammed b. Abdullah. *eş-Şerĥu'l-kebîr 'alâ Muĥtaşarı Ĥalîl*. Beyrut: Dâru'l-Fikir, ts.
- Ĥaĥîb eş-Şirbînî, Şems ed-Dîn Muħammed b. Aĥmed eş-Şâfi'î el-. *el-İknâ' fi ĥalli elfâzi Ebî Şucâc*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Ĥaĥîb eş-Şirbînî, Şemsuddîn Muħammed. *Muĥni'l-muĥtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- Heyet. *Mevsûatü'l-Fıkhtyyetü'l-Kuveyttiyye*. Kuveyt: Vizâretii'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1404.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşķi. "Neşrû'l-'arf fi binâi ba'zi'l-ahķâm 'ale'l-'urf". *Mecmû'atü resâili İbn Âbidîn*. thk. Muhammed el-'Azâzî. 2/153-203. Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2014.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşķi. *Reddü'l-muĥtâr 'ale'd-Dürri'l-muĥtâr*. thk. 'Âdil Ahmed Abdulmevcûd - Ali Muhammed Mu'avviz. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1994.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşķi. "Sellü'l-hüsâmü'l-hindî li-nuşreti Mevlâna Ebû Hâlid en-Nakşibendî". *Mecmû'atü resâili İbn Âbidîn*. thk. Muhammed el-'Azâzî. 2/414-480. Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2014.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşķi. "Şifâü'l-'alîl ve bellü'l-ġalîl fi ĥükmi'l-vaşiyeti bi'l-ĥetâmât ve't-teĥâlîl". *Mecmû'atü resâili İbn Âbidîn*. thk. Muhammed el-'Azâzî. 1/238-318. Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2014.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşķi. "Tenbîhü'l-vülât ve'l-ĥükkâm 'alâ ahķâmi şâtimi ĥayri'l-enâm ev eĥadi ashâbihi'l-ķirâm". *Mecmû'atü resâili İbn Âbidîn*. thk. Muhammed el-'Azâzî. 1/481-567. Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-

- 'ilmiyye, 2014.
- İbn Cuzey, Ebû'l-Kâsim Muḥammed b. Aḥmed b. Muḥammed el-Kelbî el-Ğirnâfî. *el-Kavânînü'l-fıkhîyye fî telhîsi mezhebi'l-Mâlikîyye ve't-tenbîh 'alâ mezhebi's-Şâfi'îyye ve'l-Hanefîyye ve'l-Ḥanbelîyye*. thk. Macid Hamevî. Beyrut: Dar İbn Hazm, ts.
- İbn Ferhûn, Burhâneddin. *Tebşîratü'l-hükkâm fî uşûli'l-akẓiye ve menâhici'l-aḥkâm*. Riyad: Dâru 'Âlemü'l-Kütüb, 2003.
- İbn Qayyim el-Cevziyye, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür'âî ed-Dımaşķî el-Ḥanbelî. *eṭ-Ṭuruķu'l-hükmiyye fi's-siyâseti's-şer'îyye*. thk. Nâyif b. Aḥmed el-Ḥamd. 2 Cilt. Mekke: Dâr 'âlemü'l-Fevâid, 1428.
- İbn Qayyim el-Cevziyye, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür'âî ed-Dımaşķî el-Ḥanbelî. *eṭ-Ṭuruķu'l-hükmiyye fi's-siyâseti's-şer'îyye*. Kahire: Dâr İbnü'l-Cevzî, 2013.
- İbn Kudâme el-Maḳdisî, Ebû Muḥammed Muvaffaḳuddîn 'Abdullâh b. Aḥmed b. Muḥammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî. *el-Muğni*. thk. Tâhâ ez-Zeynî vd. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Ḳahire, 1388/1968-1389/1969.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed b. Ebi Bekir el-Mısrî. *el-Bahrü'r-râ'ik şerḥu Kenzü'd-dekâik*. thk. Zekerîyya Umeyrat. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 2. Basım, 2013.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muḥammed b. Aḥmed b. Muḥammed b. Aḥmed Kurtûbî Endelusî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muḳteşid*. Ḳâhire: Dâru'l-Ḥadîs, 2004.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-'Abbâs Taḳıyyüddîn Aḥmed b. 'Abdilḥalîm b. Mecdiddîn 'Abdisselâm el-Ḥarrânî. *el-Fetâva'l-Kubrâ*. 6 Cilt. y.y.: Dâru'l-Kutubî'l-'İlmiyye, 1408/1987.
- İbn Teymiyye, Taḳıyyüddîn. *Mecmû'u'l-fetâva*. ed. 'Abdurrahmân b. Muḥammed. Medine: Mecma' el-Melik Faḥd, 2004.
- İbnü'l-Esîr, Ebû's-Sa'âdât el-Mubârek b. Muḥammed el-Cezerî. *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-hadîs ve'l-eşer*. thk. Ṭâhir Aḥmed ez-Zâvî, Maḥmûd Muḥammed eṭ-Ṭanâhî. 5 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-'İlmiyye, 1399/1979.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fetḥu'l-ḳadîr li'l-'âcizi'l-faḳîr*. Mısır: Şirketu Mektebe ve Maṭba'atu Muşṭafâ el-Bâbî el-Ḥalebî ve Evlâduhû, 1970.
- İbrahim, Abdurrahim. *es-Siyâsetü's-şer'îyye (mefhûmuhâ, maşâdiruhâ, mecâlâtuhâ)*. Kahire: Dâru'n-Nasr, 2006.
- İlhan, Abdullah Sıtkı. *İbn Nüceym'in el-Bahrü'r-Râik adlı eserindeki tercihlerinin değerlendirilmesi*. Çorum: Hitit Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2023.
- Ḳalyûbî, Ebu'l-'Abbâs Şihâbuddîn Aḥmed b. Aḥmed. *Ḥâşiyetâ Ḳalyûbî ve 'Amîre*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- Karâfî, Şihâbeddin. *ez-Zaḥîre*. ed. Se'îd A'râb. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1994.
- Kâriülhidâye. *el-Fetâvâ's-Sirâciyye*. thk. Muhammed Osman el-Bestevî. y.y.: Dâru'l-Ulûm Zekerîyyâ, 2011.
- Kâsânî, 'Alâ'uddîn Ebûbekir b. Mes'ûd b. Aḥmed el-Ḥanefî. *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*.

- 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1406/1986.
- Kavak, Özgür. "İslam Siyaset Düşüncesi Kaynağı Olarak Fûrû-ı Fıkıh Kitapları". *İslam Siyaset Düşüncesi Adil Devlet, Erdemli Şehir, Mükellef İnsan*. ed. Lütfi Sunar - Özgür Kavak. 265-294. Ankara: İlem Yayınları, 2018.
- Keylânî, Abdullah İbrahim. *es-Siyâsetü's-şer'iyeye medhâl ilâ tecdîdî'l-hitâbî'l-İslâmî*. Amman: Dâru'l-Furkan, 2009.
- Keylanî, Abdullah İbrahim. "Sulţatu veliyyü'l-emr fi minehi haqqî'l-hazâneti li'l-mütezevvice min ecnebî". *Mecelletü Dirâsat 'ulumu's-şer'iyeye ve'l-kanûn* 24/2 (1997).
- Koşum, Adnan. "İslam Hukukunda 'Siyaset-i Şer'iyeye' Kavramı". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 16/3 (2003), 350-358.
- Koşum, Adnan. "Osmanlı Örfi Hukukunun İslam Hukukundaki Temelleri". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (01 Haziran 2004), 145-160.
- Köksal, Asım Cüneyd. *Fıkıh ve Siyaset Osmanlılarda Siyâset-i Şer'iyeye*. İstanbul: Klasik, 2016.
- Mahmud Mehdi, Mahmud Sa'd. *es-Siyâsetü's-şer'iyeye 'inde'l-İmâm Muhammed Reşid Rızâ Dirâsetün Fıkhiyyetün Mukârenetün*. Beyrut: Dâru'n-Nevâdir el-Lübniyye, 2014.
- Mâverdü, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Muḥammed el-Başrî el-. *el-Aḥkâmü's-sulţâniyye*. thk. Ahmed Câd. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2006.
- Mâverdü, 'Alî b. Muḥammed. *el-Hâvi'l-Kebîr fi fıkhi mezhebi'l İmâm's-Şâfi'î ve huve Şerhi Muḥtaşar el-Muzenî*. ed. Şeyḫ 'Alî Muḥammed Mu'avviḫ vd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Midilli, Muharrem. "Dede Cöngi'nin es-Siyâsetü's-şer'iyeye'si Osmanlı Ceza Kanunlarının Hukukî Temellendirmesi midir?" *Osmanlı'da İlm-i Fıkıh Âlimler, Eserler, Meseleler*. ed. Mürteza Bedir vd. 225-256. İstanbul: İsar Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Midilli, Muharrem. *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şeriat-Kanun Ayrımı*. İstanbul: Klasik, 2019.
- Miras, Kamil. *Tecrid-i sarîh tercemesi ve şerhi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7. Basım, 1984.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yaḫyâ b. Şeref. *Ravḍatu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-muttaḫîn*. ed. Zuheyr eş-Şâfi. Beyrut: el Mektebetü'l-İslâmî, 1991.
- Özen, Şükrü. "İstislah". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Ekim 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istislah>
- Rifa'î, Jamila Abdulkâdir. *es-Siyâsetü's-şer'iyeye 'inde'l-imâm İbn Kayyim el-Cevziyye*. Amman: Dâru'l-Furkân, 1. Basım, 2014.
- Sâir Hamîd, Ta'me Habib. *et-Taşîḫ ve't-tercîḫ inde'l-allâme İbn Âbidîn min hilâli kütübihî fi'l-mezhebi'l-Hanefî*. Amman: Dâru Ammar, 2010.
- Tâc, Abdurrahman. *es-Siyâsetü's-şer'iyeye ve'l-Fıkhu'l-İslâmî*. Kahire: Şeriketü'l-İ'lanati's-Şarkıyye, 1415.
- Trablusî, Ebû'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Halîl et-. *Mu'înü'l-ḥükkâm fimâ yetereddedü beyne'l-ḥaşmeyni mine'l-aḥkâm*. y.y.: Dâru'l-Fikir, t.y.
- Türcan, Talip. "İslâm Ceza Hukukunda Nitelikli Cinsel Saldırı Suçu Üzerine Bazı Mülahazalar". *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/1 (30 Haziran 2023), 47-72. <https://doi.org/10.14395/hid.1250649>

- Türcan, Talip. “Sürgün”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Ekim 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/surgun>
- Türk, İbrahim. “Hukuki Boşluğun Doldurulması Bağlamında Hz. Ömer’in (Ö. 23/644) Fıkında Maslahat ve Siyâset-i Şer’iyye”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (Aralık 2023), 35-78. <https://doi.org/10.18498/amailad.1328011>
- Uslu, Rifat. “İslam Hukukunda Sürgün Cezası”. *Yeni Fikir Dergisi* 7/14 (01 Temmuz 2015), 120-131.
- Utuvve, Abdül’al Ahmed. *el-Medhal ila’s-Siyâseti’s-şer’iyye*. Riyad: Camia’tü’l-İmam Muhammed b. Suudi’l-İslamiyye, 1993.
- Yaman, Ahmet. *Siyaset ve Fıkıh*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Zerkeşî, Şemsüddîn Muhammed b. ‘Abdillah. *Şerhu’z-Zerkeşî ‘alâ muhtaşari’l-Hırakî*. b.y.: Dâru’l-‘Ubeykân, 1993.
- Zeyla‘î, ‘Osmân b. ‘Alî b. Mehcen el-Bâri‘î Faḥruddîn el-Ḥaneffî. *Tebyînu’l-ḥaḳâik şerhu Kenzi’d-dakâik ve Ḥâsiyeti’s-Şelebî*. Bulak; Kahire: el-Maṭba‘atu’l-Kubrâ’l-Emîriyye, 1314.
- Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî. *Şerhu’l-Mevâhibi’l-ledünniyye (İşrâku meşâbihi’s-sîreti’nebeviyye bi-mezci esrâri’l-Mevâhibi’l-ledünniyye)*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1996.